

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Matky a otcové samoživitelé

Tereza Holá

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Matky a otcové samoživitelé

Tereza Holá

Vedoucí práce:

Mgr. Lucie Hošková

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování:

Ráda bych touto cestou chtěla poděkovat především Mgr. Lucii Hoškové za vedení mé bakalářské práce. Děkuji za vstřícný přístup, poskytnutí věcných rad a připomínek při vypracování práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině, která mě podporovala po celou dobu mého studia, a všem respondentům za poskytnutí rozhovorů.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	4
2.1 Rodina	4
2.1.1 Vymezení pojmu rodiny	4
2.1.2 Česká sociologie rodiny.....	5
2.1.3 Typologie rodiny	6
2.1.4 Funkce rodiny	7
2.1.5 Vztahy v rodině.....	8
2.1.6 Teorie individualizace	9
2.2 Fenomén samoživitelství	10
2.2.1 Neúplné rodiny	11
2.2.2 Příčiny vedoucí k pozici rodiče samoživitele	12
2.2.3 Možná rizika samoživitelství	15
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	19
3.1 Výzkumné cíle	19
3.2 Výzkumný vzorek.....	20
3.3 Povaha kvalitativního výzkumu.....	21
3.4 Metody sběru dat	22
3.5 Metody analýzy dat	23
3.6 Etika výzkumu	24
4 ANALYTICKÁ ČÁST	25

4.1 Rodinné vztahy rodičů samoživitelů	25
4.1.1 Význam rodiny	26
4.1.2 Předešlá rodina	28
4.1.3 Příčiny rozpadu rodiny	29
4.2 Dobrovolnost a nedobrovolnost samoživitelství.....	33
4.2.1 Rozhodující faktory vedoucí k pozici samoživitele	34
4.2.2 Stávající život rodiče samoživitele.....	37
4.3 Problémy rodičů samoživitelů	39
4.3.1 Finance	39
4.3.2 Psychika rodiče samoživitele.....	41
4.3.3 Pomoc okolí	43
5 ZÁVĚR	46
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	50
7 RESUMÉ	54
8 PŘÍLOHY	55
8.1 Medailonky respondentů.....	55

1 ÚVOD

Rodina je základ státu a děti jsou její neodmyslitelnou součástí. Většina lidí se během svého života dostane do stádia, kdy řeší otázku, zda mít děti či nikoliv. Ne každý vždy početí svého dítěte plánuje a ne každému se jeho vize o budoucím chodu rodiny a následné výchově dětí splní. Sny o dokonalé rodině se následkem řady možných událostí rozplynou. Manželství, touha po dítěti či založení rodiny nejsou nutnou podmínkou k početí dítěte a stabilita rodiny není tak posvátná, jak by se mohla zdát. Pod pojmem rodina si každý z nás může představit cokoliv. Pro někoho je typickým modelem rodiny složení: matka, otec a děti. Jiní mohou do své rodiny zahrnovat příbuzenstvo anebo velmi dobré přátele. Ivo Možný (1999) ve své knize zastává názor, že rodina představuje jakési sociální zařízení, které se podílí na vzniku soukromého prostoru. Další funkcí je péče o členy a neměnnost habitu a vnitřního uspořádání (Možný 1999: 13). Jisté je, že význam rodiny je v mnoha směrech klíčový.

Má bakalářská práce bude zaměřena na matky a otce samoživitele, kteří se ve svém životě musí potýkat s řadou úskalí. K pozici rodiče samoživitele vedou nejčastěji tři nejznámější cesty: samoživitelství jako důsledek rozvodu či rozpadu partnerství, mimomanželská plodnost a ovdovění (Hasmanová Marhánková 2011). Bez jakékoli zkušenosti s výchovou, obživou a celkovou péčí o děti si těžko dokážeme představit, jak náročné je potýkat se s tímto fenoménem. Kombinace pracovního naplnění, které je nutné k finančnímu zabezpečení dětí, s celkovou odpovědností a výchovou dítěte se zdá být až nereálná. V dnešní době se toto společenské postavení rodičů samoživitelů netýká pouze žen, ale i otců samoživitelů.

Naše rodina pro mě byla vždy vzorem a do budoucna bych si přála, aby i ta má byla stejně fungující a úplná. Děti mám moc ráda a nedokážu si představit smysl života, ve kterém by nehrály žádnou roli. Proto jsem

se při své práci rozhodla jít tímto směrem a zajímat se o rodiny a rodiče, kterým se má vize dokonalé a společensky uznávané formy rodiny „rozpadla“. Hlavním cílem mé bakalářské práce je analýza a srovnání životních zkušeností matek a otců samoživitelů. Můj zájem je směřován na způsob, jakým se rodiče samoživitelé vyrovnávají se svou situací, jak se do dané situace dostali a zda jejich volba stát se rodičem samoživitelem byla dobrovolná či naopak. V neposlední řadě je mým zájmem zjistit, jak se v pozici rodiče samoživitele dá potýkat s finanční situací, zda je nutná pomoc z jiné strany, případně z jaké. Celkově zkoumám, jak plnohodnotný život žijí.

Práce obsahuje tři hlavní kapitoly. První kapitola je zaměřena na teoretické koncepty zkoumaného fenoménu. Nejprve se v této části věnuji rodině. Detailněji rozebírám význam, typologii, funkce a složení rodiny. Součástí je podkapitola věnovaná teorii individualizace rodiny a sociologii rodiny. Dále v této kapitole popisuji fenomén samoživitelství. Zabývám se důsledky, které vedou k pozici rodiče samoživitele, a ty následně více popisuji. Poté se zaměřuji na možná rizika této životní role. Na konci této kapitoly se věnuji finanční stránce samoživitelství a otázce pracovního trhu.

Druhá kapitola bakalářské práce je věnovaná metodologii. V této části popisuji jednotlivé kroky postupu mého výzkumu. Nejprve představuji hlavní výzkumný cíl mé práce. Dále se věnuji popisu výzkumného vzorku a kritériím pro jeho výběr. Následuje popis kontaktování respondentů, kde a jakým způsobem jsem respondenty oslovila a jaké nastaly v tomto směru problémy. Poté představím povahu kvalitativního výzkumu. Dále se zaměřuji na metodu sběru dat a dostávám se k průběhu mého výzkumu. Konec této kapitoly je věnovaný analýze získaných dat a etickým aspektům výzkumu.

Třetí kapitola mé práce je analýza zjištěných poznatků výzkumu. V této kapitole celkově analyzuji zkušenosti matek a otců samoživitelů na základě provedených rozhovorů. Nejprve se zaměřuji na shodné a rozdílné výpovědi týkající se rodiny a rodinných vztahů, konkrétně jaký význam respondenti rodině připisují a koho do ní zahrnují. Dále se věnuji příčinám, za kterých se z těchto mužů a žen stali rodiče samoživitelé. Poté analyzuji a srovnávám, zda se pro tuto pozici matky a otcové rozhodli dobrovolně, nebo nedobrovolně. V závěru této kapitoly se zabývám problémy, se kterými se rodiče setkali, a zajímám se o formu pomoci, která jim byla eventuálně poskytnuta.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části představím klíčová témata, která jsou výchozí pro tento výzkum. Dále uvedu zásadní oblasti fenoménu samoživitelství. Především se zaměřím na charakteristiku rodiny a dále na samoživitelství jako jednu z možných forem rodiny, která je stěžejní pro tuto práci.

2.1 Rodina

Předmětem výzkumu jsou rodiče samoživitelé. Nedílnou součástí fenoménu samoživitelství je společenské uskupení formou rodiny. Na začátku této kapitoly představím možná vymezení pojmu rodiny. Dále se zaměřím na českou sociologii rodiny. Následně představím typologii rodiny. Další dvě části této kapitoly budou věnované funkcím a vztahům v rodině. V poslední části popíši teorii individualizace.

2.1.1 Vymezení pojmu rodiny

„Rodina je sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti věřícímu a nepřehlednému světu veřejnému“ (Možný 2011: 14). Lze předpokládat, že funkce a stavba rodiny bude od počátku civilizace podobná i formám nynější moderní rodiny. V momentě, kdy začnou jednotlivé rodiny a její členové zanedbávat své závazky, bude společnost oslabená, jelikož svými funkcemi zajišťuje obranu před zhroucením společenského systému. Rodina by tedy měla být stabilní a poskytnout svým členům ochranu a udržet habitus (Možný 2011: 14-15).

Dalším možnou charakteristikou pojmu rodina je metafora mobilu Virginie Schaefferové (1995). Autorka vidí tento mobil (rodinu) jako

umělecké dílo, na jehož tvorbě členové společnosti neustále pracují, přičemž na sebe vzájemně působí v mnoha ohledech. Mohou se vzájemně ovlivňovat po emocionální stránce, sdílet citové vazby a doplňovat se recipročně intelektuálním a duchovním směrem (Schaefferová 1995: 9-13). „*Tento mobil je pohybující se, proměnlivý soubor předmětů, který je neustále v pohybu, avšak v určitém rámci a tvaru*“ (Schaefferová 1995: 9). Součástí tohoto mobilu je vědomí, že máme po boku blízké lidi, kteří se o nás zajímají a kterým nejsme lhostejní. Vzájemně si v tomto uměleckém díle lidé poskytují inspiraci a pomoc v různých oblastech života (Schaefferová 1995: 9-13).

2.1.2 Česká sociologie rodiny

Vzhledem k tomu, že jsem se v této práci zaměřila na rodiče samoživitele žijící pouze na území České republiky, věnuji pozornost jen české sociologii rodiny. Česká sociologie se podle Možného (2011) vyznačuje pozitivizmem a současně liberálním druhem myšlení, což je platné i v případě sociologie rodiny. Přestože sociologie rodiny není součástí hlavní tvorby této vědy (sociologie) jako takové, je o ni velký zájem u řady sociologických klasiků. Jednou z prvních osobností, která se o sociologii rodiny zajímala, byl Tomáš G. Masaryk (1850 – 1937), jenž vycházel z liberálních tradic. Masaryk byl známý svou podporou žen v oblasti vzdělávání a netoleroval poddanství žen. Současně propagoval názor, že není otázky ženské ani mužské (Možný 2011: 40-43).

Stejně jako Masaryk se otázce sociologie rodiny věnoval Emanuel Chalupný (1879 – 1958). Přínosné pro moji bakalářskou práci je Chalupného vyjádření, které se týká otcovství. „*Podle jeho názoru je monogamie jakožto reprodukčním vzorec sociálně funkční, jelikož respektuje podíl pohlaví v populaci a – což je velmi významné – činí*

otcovství sociálně identifikovatelným“ (Možný 2011: 45). V sociologii se traduje, že lepší tvrzení doposud nebylo v tomto oboru vymyšleno a Chalupný v oblasti české sociologie rodiny položil základy konzervativní linie. A také se ještě před vznikem gender studies velmi otevřeně věnoval sociologii pohlaví a problematice s ní spojené (Možný 2011).

Dalším myslitelem, který se věnoval sociologii rodiny je např. Inocenc Arnošt Bláha (1979 – 1960), který je přesvědčen, že rodina prochází krizí. S ohledem na můj výzkum nezbyvá, než dát tomuto mysliteli za pravdu, jelikož součástí mé práce jsou rozhovory provedené s rodiči, kteří se jistě dostali bez výjimky do fáze, kdy jejich rodina prožívala, nebo stále prožívá krizové období (Možný 2011).

2.1.3 Typologie rodiny

V oblasti sociologie rodiny je označována jako primární Le Playova typologie rodiny, která je součástí konservativních teorií. První typ rodiny označuje Frédéric La Play jako patriarchální. Tato forma je charakteristická svou vysokou mírou stability, která se vyznačuje vzájemnou oddaností mezi jednotlivými členy a funguje na základě tradic. Druhým typem je nestabilní rodina, která je založena na individualistickém původu. Tento typ rodiny se na rozdíl od patriarchální rodiny odklání od tradic a svou nedostatečnou stabilitou znemožňuje působení členů ve veřejných záležitostech. Poslední La Playova forma rodiny je označována jako rozvětvená. Pro tento typ je charakteristický rodinný dům, který obývá rozvětvená rodina. Tato forma rodiny se dále vyznačuje majetkem, který je nerozdělený a má pozitivní vliv např. na klidný rodinný život (Možný 1999: 32-33).

Další typologii rodiny ve své knize zmiňuje Irena Sobotková (2007), která rozděluje rodinu do tří typů, přičemž každý typ rodiny by se měl

vyznačovat svou unikátností rodinného systému. Celkově typologie rodiny slouží k lepší přehlednosti a porozumění jednotlivých rodinných systémů. Zmiňovanými třemi systémy jsou: uzavřený rodinný systém, otevřený rodinný systém a náhodný rodinný systém. Tyto tři typy jsou stejně jako v La Playově typologii definované na základě stability rodinné struktury. Je možné vymezit i řadu nevyhraněných typů rodiny, které mohou být smíšené či pouze přechodné. Samotné určení typů rodiny je závislé na stanovených kritériích a toto společenské uskupení lze dělit např. podle životního stylu (Sobotková 2007: 52-53).

Virginia Satirová (1994) rozlišuje čtyři typy rodin: rodinu přirozenou, neúplnou, smíšenou a institucionální. Na rozdíl od předešlých typologií jsou tyto typy rozděleny podle složení členů rodiny a hlavních pečovatelů o děti. Přirozená rodina je složená z páru opačného pohlaví, který společně počal a vychovává dítě. Dalším typem rodinného uskupení, v němž mají děti v péči homosexuální, adoptivní či nevlastní rodiče, je označováno jako smíšená rodina. V případě institucionální rodiny jsou děti vychovávány ve skupinách, např. v dětských domovech nebo různých společenstvích. Pro mou práci je nejdůležitější neúplná forma rodiny, které se budu následně věnovat více v dalších kapitolách. Tento druh rodiny je složen pouze z jednoho rodiče a vzniká v důsledku odchodu nebo smrti jednoho z páru nebo rozvodem. Právě tento druh rodiny bude hlavním zájmem mé práce, jelikož právě samoživitelé jsou v pozici jediného vychovatele v rodině (Satirová 1994: 13-14).

2.1.4 Funkce rodiny

Rodina se jako instituce vyznačuje řadou funkcí, které by měla ve společnosti plnit. Jedna z hlavních funkcí předpokládá plození potomků - jedná se o reprodukční proces. Dalším druhem je funkce ekonomická,

jejímž hlavním úkolem je hmotně zajistit členy rodiny. Funkce emocionální poskytuje rodinným členům citovou podporu a zázemí. Jednou z nejdůležitějších funkcí jsou socializační aspekty rodiny. Tato funkce je zprostředkovatelem citového zázemí pro všechny členy rodiny (Lovasová 2006: 5). Francois de Singly (1999) je v případě socializace poskytované rodinou více skeptický. Participace rodiny ve funkci socializační se podle jeho názoru stále zmenšuje. Za hlavní funkci rodiny spíše označuje emocionální (Singly 1999: 20).

Rodiny, které nesplňují všechny výše uvedené funkce, se označují jako dysfunkční. Tento typ rodiny je charakteristický tím, že alespoň jeden z partnerů vykazuje nezdravé chování. Takto označit lze i rodiny, ve kterých se postupně ztrácí intimita, nebo členové ve prospěch rodinné identity potlačují vlastní identitu. Dalším znakem disfunkční rodiny může být nejasná komunikace, která je, jak jsem již výše zmiňovala, klíčová v oblasti utváření rodinných vztahů (Sobotková 2007: 35).

2.1.5 Vztahy v rodině

Důležitou součástí mé práce je téma rodinných vztahů. Jsem přesvědčená, že na základě těchto vztahů je možné identifikovat, zda je rodina fungující či naopak. „*Vztahy jsou živá pouta, spojující rodinné členy*“ (Satirová 1994: 15). Konstrukce vztahů v rodině jsou závislé na několika faktorech. Důležitou roli hrají: komunikace, autorita, rodinné tradice a vztah rodičů s dětmi. Na tradice a vše s nimi spojené jsou většinou odkázány ženy, které se více zajímají o rodinné události tohoto charakteru, jako např. významná výročí. Ženy jsou dále mnohem častěji v pozici pečovatele o domácnost než muži, kteří směřují svůj zájem na záležitosti jako je finanční situace rodiny. Zřejmě nejdůležitějším faktorem a klíčem ke šťastné rodině je především komunikace mezi jednotlivými

členy (Kovařík, Šmolka 1996: 35-36). *„Důležité je uvědomit si, že rodina je místem, kde se formují mezilidské vztahy, a je nutné, abychom zcela vážně přistupovali k možnostem, které se nám den co den nabízejí“* (Schaefferová 1995: 50).

Stejně jako vztahy mezi členy rodiny považuji za důležité vztahy příbuzenské, jelikož jsem se přesvědčená, že, ať už kladně či záporně, mají tito lidé na rodinu vliv. Podle Singlyho (1999) není vhodné označit vztahy s příbuznými jako zaniklé, protože řada výzkumů dokazuje, že vazby alespoň s nejbližšími členy našeho příbuzenstva jsou stále zachovalé. V tomto smyslu jsou označováni jako blízcí příbuzní např.: tchán, tchýně, švagr, švagrová a další. Právě tito příbuzní hrají velkou roli i v mém výzkumu, jelikož dalším předmětem mého zkoumání je právě vztah s těmito lidmi. Častou pomocí těchto členů je finanční podpora, hlídání dětí nebo vybavení domácnosti. Tyto formy pomoci tak přispívají k udržení „normálního“ způsobu života, mohou poskytnout rodinám sociální vzestup a pomáhají čelit neočekávatelným nehodám. Stručně řečeno, každá rodina se svým způsobem snaží, aby následující generace mohla žít na úrovni určitého standardu (Singly 1999: 69-73).

2.1.6 Teorie individualizace

Za stěžejní teorii mé práce považuji teorii individualizace, kterou následkem společenských změn v oblasti rodiny formují Ulrich Beck a Elizabeth Becková-Gernsheimová. *„Autoři teorie říkají, že lidské jednání se dnes již neřídí tradicí, obecně sdílenými normami nebo společenským konsensem, ale naopak vychází z rozhodnutí jedinců“* (Katrňák 2011: 15). Tato teorie je pro mou práci výchozí díky důrazu, který klade na jedince, v mém případě rodiče samoživitele, a jeho potřeby, které ve svém

důsledku nemusí korespondovat se společensky sdílenými normami a tradicemi.

Individualizace je označována jako proces změny ve vztahu jedince a společnosti. Ve 20. století nabývá nových podob a projevů. Jedním z nejvýraznějších projevů individualizace je atomizace rodiny a růst počtu jednočlenných domácností (Librová 2012: 127). Rodina a vztahy jako takové během posledních padesáti let prošly zásadními změnami. Díky těmto změnám dochází ke zpochybnění významu rodiny v tradičním slova smyslu. Dříve byla tato instituce základem sociálního řádu a společenské reprodukce, zato nyní se ve společnosti neklade důraz na rodinu jako takovou, ale význam nesou jednotlivá individua. Dnes má být tato forma společenského uskupení zprostředkovatelem individualizace jednotlivých členů, a tím se stává nestabilní. Její současná forma je charakteristická sdílením emocí, oproti tradiční rodině, která se vyznačovala rozdělením jednotlivých rolí. V dnešním pojetí rodiny chybí vzor, který veřejnosti určuje význam otcovství, mateřství a manželství a který by stanovil rozdělení rolí v domácnosti. Následkem chybějícího modelu vznikají alternativní formy této instituce např. nesezdaná soužití, mimomanželská porodnost, homosexuální soužití. Rostoucí počet rozvodů a neúplných rodin, společně s poklesem významu manželství jsou nejzřetelnějšími důsledky přechodu od tradiční společnosti ke společnosti moderní (Dudová, Vohlídalová 2005: 1-2).

2.2 Fenomén samoživitelství

Zatímco v minulé kapitole jsem nastínila význam rodiny, v této kapitole se budu věnovat konkrétně fenoménu samoživitelství. Nejprve se budu podrobně zabývat formou neúplné rodiny, dále se zaměřím na okolnosti, které vedou k pozici rodiče samoživitele. V této části se budu podrobně věnovat i jednotlivým příčinám vedoucím k samoživitelství.

Závěrečná oblast bude hlouběji věnovaná možným rizikům, kterým jsou rodiče v neúplné rodině vystaveni.

2.2.1 Neúplné rodiny

Předmětem zkoumání mé práce jsou neúplné rodiny, tedy rodiny tvořené pouze jedním rodičem a nezletilým dítětem (dětmi). Ne vždy je tato forma rodiny přijímaná společností. Rozhodující v tomto případě většinou bývají okolnosti, které vedou ke vzniku těchto rodin. Fenomén neúplných rodin je znám již z historie. Např. v Anglii, v období let 1550 – 1850, tvořily neúplné rodiny 20 % všech rodin. V západních zemích v 17. a 18. století neúplné rodiny tvořily 16 %. Pro rok 1900 uvádí americké a evropské statistiky poměr žen a mužů v rámci zastoupení v neúplné rodině, přičemž ze 70 % tvořily tyto rodiny matky samoživitelky. Ze zbylých 30 % zastoupených muži klesl jejich podíl v dnešní době na 10 až 15 % (Šťastná 2009: 7-12). Sčítání lidu, domů a bytů provedené v roce 2001 uvádí, že neúplné rodiny tvoří 14 % obyvatel a tento podíl stále narůstá (Šťastná 2009: 42).

Fenoménu neúplných rodin se věnuje rovněž Radka Dudová (2009), která uvádí, že v roce 2001 byl podíl neúplných rodin v ČR zastoupen 19,8 %. Z toho tvořily 23,9 % rodiny, jejichž členy byly závislé děti (Dudová 2009). „*Bez ohledu na to, jak tato rodina vznikla, tvoří neúplné rodiny nejčastěji žena a její dítě (dětí)*“ (Satirová 1994: 146). Přestože mezi rodiče samoživitele dlouhodobě zařazujeme i muže, 90 % neúplných rodin je opravdu zastoupeno osamělou matkou. Zkušenosti těchto matek samoživitelek a otců samoživitelů jsou odlišné. Ženy v pozici samoživitelky jsou ve společnosti vystaveny genderovanosti prostorů. Muži se v této pozici liší jak sociálním postavením, tak např. svým přístupem k rodičovství jako takovému (Dudová 2009: 754).

V průběhu posledního provedeného Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 bylo zjištěno, že hospodařících domácností, tvořených jednou neúplnou rodinou, je celkem 570 836. Z tohoto celku tvoří neúplné rodiny v čele s mužem 19 %, neúplné rodiny v čele se ženou v tomto případě zastupují 81 %. Z celkového počtu neúplných rodin v čele s mužem tvoří 46 % rodiny s jedním a více závislými dětmi. Neúplné rodiny se závislými dětmi tvoří více jak polovinu neúplných rodin, kde je v čele domácnosti žena (ČSÚ, 2013).

2.2.2 Příčiny vedoucí k pozici rodiče samoživitele

V rámci výzkumu budu také sledovat, co bylo důvodem rozpadu rodiny, tedy jeho hlavní příčinou. Jsou definovány tři základní důvody, které stojí za vznikem neúplné rodiny, kdy jeden z rodičů zůstává často v pozici jediného vychovatele a živitele rodiny. Těmito důvody jsou: samoživitelství jako důsledek rozvodu či rozpadu partnerství, mimomanželská plodnost a ovdovění (Hasmanová Marhánková 2011: 3-4). V případě osamělých matek mohou být dalšími důvody např. partnerova migrace – dlouhodobá, nebo za účelem lepší pracovní pozice v důsledku ekonomické krize rodiny (Šťastná 2009: 7).

Jak jsem již zmiňovala, jedním z důvodů, proč dochází k rozpadu rodiny, je rozvod, který bývá v dnešní době nejčastější příčinou vzniku neúplné rodiny, a proto mu budu věnovat více pozornosti. V České republice se kvůli rozvodu rozpadne téměř 30 tisíc rodin, jejichž členy jsou i nezletilé děti. Tím se ČR řadí mezi evropské země s vysokou mírou rozvodovosti. Přestože se v roce 1989 počet rozvodů ustálil oproti předešlým třiceti rokům, kdy se výrazně zvyšoval, v roce 1996 a 2004 byl zaznamenán takřka stejně vysoký podíl, a to přibližně na počet 33 tisíc rozvodů během uplynulého roku (Šťastná 1999: 8-15). Více jak 60 % žen

a mužů vidí rozvod jako jediné možné řešení, jak se vzájemně dohodnout a vyřešit tak rodinné problémy. Pouhých 16 % mužů a 20 % žen s tímto tvrzením naopak nesouhlasí. Celkově se k rozvodům staví ženy i muži bez větších rozdílů a se stejnými názory (Dudová, Hastrmanová 2007:16).

Příčiny rozvodu manželského páru mohou být různé. Mezi nejznámější patří nevěra jednoho nebo obou partnerů. Dalšími důvody může být opuštění rodiny jedním z páru, agresivita nebo násilí. Ve společnosti méně zmiňovaná příčina rozvodu je např. neplodnost nebo impotence. Stejně objektivní povahy jsou příčiny jako frigidita či choroba (Možný 2011: 210-211). Možný (2009) uvádí další okolnosti, za kterých dochází k rozpadu manželství. To se může rozpadnout nebo dlouhodobě přerušit v závislosti na nenaplněných emocionálních potřebách jednoho nebo obou manželů. V tomto případě spolu pár velmi omezeně komunikuje a svou spolupráci omezuje na úplné minimum. I dlouhodobé odloučení muže a ženy může být jedním z důvodů pro ukončení manželství. Jeden z páru je např. dlouhodobě uvězněn, nebo může sloužit v armádě. V neposlední řadě je důvodem rozpadu rodiny fyzická patologie, nebo patologie mentální (Možný 2009: 171).

Takřka totožný důvod, který podněcuje vznik neúplné rodiny, je rozchod partnerů. Stejně jako v manželství je i v partnerství v dnešní době samozřejmostí láska. Pro každého jedince by měla být důležitá, jelikož znamená ve vztahu vzájemnou oporu, a tento cit umožňuje partnerům poznat sebe sama. Pokud si partneři nejsou svým protějškem jisti a není jim oporou, vztah se rozpadne, jelikož lidé v dnešní době nechtějí žít po boku někoho, kdo neplní tyto důležité funkce partnerství (Dudová 2008: 25).

Co může rozpad manželství nebo partnerství obnášet? Součástí mé práce bude zjistit, jak samoživitelé vnímají život osamělého rodiče.

Pro lidi, kteří jsou v pozici těch, které druhého opouští, nebo iniciují rozvod či rozchod, je konec vzájemného vztahu „jednodušší“, jelikož měli čas nad novým životem více přemýšlet. Ti, kteří jsou opouštěni, se musí potýkat s konstrukcí nového reality a budovat si novou identitu. Stejně jako pozice opouštěného a toho, kdo iniciuje konec vztahu, mají tyto situace rozdílné dopady i na muže a ženy. Ženy se stávají zpravidla hlavním pečovatelem, což je považováno jako jejich zvýhodnění. Naopak muži jakožto osoby, které disponují osobním, nikoli rodinným příjmem, jsou zvýhodněni po ekonomické stránce. To paradoxně znamená i vzájemné znevýhodnění bývalých partnerů, u žen po ekonomické stránce, u mužů po stránce pečovatelské. A dalo by se říci, že u obou i po stránce emocionální (Dudová 2008: 26-29).

Další cestou, která vede rodiče k pozici osamělého rodiče, je ovdovění. Ve své práci se dále zaměřím na otázku dobrovolné a nedobrovolné volby stát se rodičem samoživitelem. Podle mého názoru je právě tato cesta pro rodiče samoživitele zcela nedobrovolná a také bych ji označila za nejbolestnější, jelikož zde zcela mizí návratnost k původní formě rodinného uskupení. A stejně jako u rozvodů a rozpadu partnerství jsou si vdovy a vdovci nuceni vytvářet novou realitu. *„Přestože tato příčina historicky dominovala až do druhé poloviny dvacátého století, dnes tvoří jen marginální procento případů“* (Hasmanová Marhánková 2011: 4). Označení vdova a vdovec je z pochopitelných důvodů přiřazováno spíše k lidem v pokročilém a důchodovém věku. Ty svůj zájem většinou směřují na sociální jistoty a své zdraví, a k této životní změně jsou více skeptičtí (Kovařík, Šmolka 1996: 20).

Dalším fenoménem, který vede ke vzniku neúplných rodin, je mimomanželská plodnost. Počet dětí, které se ženám rodí v mimomanželském vztahu, stále vzrůstá ve všech zemích celé Evropy. V roce 2006 se tento podíl dostal v České republice na necelou jednu třetinu narozených dětí (Šťastná, 2009: 13). V dnešní době stále zaujímá

přibližnou třetinu. Zeman (2006) přikládá vinu za nárůst mimomanželské plodnosti rostoucímu individualismu lidí. V rozmezí roku 1990 až 2005 je demograficky zaznamenán pokles plodnosti u žen, které vstoupily do manželství, a zároveň růst podílu plodnosti mimomanželské. Současně dochází k růstu počtu matek svobodných i osamělých. Dříve ženy plodily děti mimo manželský svazek ve velmi nízkém věku. Během těchto let se věková hranice těchto matek posunula na rozmezí 20 až 30 let. Zeman (2006) dále dochází k závěru, že důležitou roli v případě těchto žen hraje nejvyšší ukončené vzdělání. Nejčastěji jsou v této pozici ženy disponující základním vzděláním a naopak nejmenší podíl tvoří ženy vysokoškolsky vzdělané (Zeman 2006: 14-25).

2.2.3 Možná rizika samoživitelství

Při analýze studovaných rodičů samoživitelů se zaměřím i na problémy, které tato pozice může obnášet. Přestože studie věnované přímo otcům samoživitelům se objevují zatím jen v omezené míře, je jisté, že otcové zvládají své rodičovství přinejmenším stejně jako osamělé matky. Umí srovnatelně zastávat výchovu dětí, i když styl výchovy se u nich může lišit. Celkově jsou muži i ženy v této roli vychovatele vystaveni řadě problémů. Matky samoživitelky musí často čelit problémům v oblasti zaměstnání, financí a domácnosti. Problém může představovat i negativní vztah s bývalým partnerem, špatná komunikace s potomkem nebo problematika sebepojetí. Ženy vystavené přílišnému stresu také mohou propadat depresím. Muži v pozici rodiče samoživitele většinou zvládají finanční situaci rodiny lépe než ženy – často si mohou např. dovolit placené služby v domácnosti. V oblasti péči o dítě je jim ve velké míře poskytnuta pomoc ze strany vlastních rodičů, nebo právě využívají placených služeb (Sobotková 2007: 174-178).

Výše uvedená problematika negativního vztahu mezi bývalými partnery může mít dopad i na děti. Přestože některé nedávají najevo bouřlivý nesouhlas s rozpadem rodiny, neznamená to, že by se jich tento fakt nedotkl. V případě, že vztah mezi odloučenými rodiči stále pokračuje v negativním smyslu, může u dětí dojít i k narušení vývoje osobnosti (Matějček, Dytrych 1992: 4-5). Stejně komplikovaná může být výchova dítěte rodičem po smrti jednoho z partnerů. Matky i otcové v pozici rodiče samoživitele zůstávají na vedení celé domácnosti a na výchovu sami. Přestože je smrt rodiče označována jako nejsmutnější situace, zároveň se o ní hovoří jako o nejjednodušší. V tomto případě totiž zůstávají ostatní rodinné a příbuzenské vztahy neporušeny a dítěti s osamělým rodičem poskytují pomoc a oporu jejich blízcí, např. prarodiče a tety. Významnou oporou mohou být ale i pro ovdovělého rodiče samotného. Problematika negativního vztahu mezi rodiči a její dopad na dítě u těchto neúplných rodin mizí (Márová, Matějček, Radvanová 1975: 9-12).

V mém výzkumu budu dále studovat zkušenosti rodičů samoživitelů v roli hlavního pečovatele a rizika s tím spojená. Ve společnosti je rozšířen názor, že muži a ženy disponují rozdílnými schopnostmi a jejich vykonávání určitých činností má svou „přirozenou“ povahu. Časově náročné a neodkladné práce v domácnosti se řadí do kategorie ženských prací. Stejně tak se ve většině rodin musí ženy starat o rodinný rozpočet, vyvíjet větší emocionální podporu svým blízkým a také péči o dítě (Maříková, Vohlídalová 2007: 23). Stejně jako ženy, otcové jsou schopni vybudovat a udržovat vztahy se svými potomky. Tyto vztahy se značně podobají mateřským vztahům, ale reálně se podle empirických studií mateřský a otcovský přístup liší (Dudová 2008: 39). Zajímá mě, jak tuto oblast, kde dochází ke spojení péče a výchovy, muži a ženy vidí a jak ji v roli osamělého rodiče zvládají.

Jedním z hlavních problémů, se kterým se řada samoživitelů potýká, je finanční situace rodiny, kterou se ve výzkumu budu také

zabývat. Jak jsem již výše zmiňovala, 90 % neúplných rodin tvoří matky a jejich děti. Je statisticky dokázáno, že tato neúplná forma tvoří čtvrtinu rodin v ČR, dokonce polovina těchto rodin musí žít pod hranicí 1,5 násobku životního minima (Dudová, Hastrmanová 2007: 11). Problematika chudoby neúplných rodin se ale netýká jen evropských zemí, ale i např. USA¹. Během Sčítání lidu, domů a bytů, provedeném v roce 2001 v České republice, více než polovina žen samoživitelek označila svou rodinu jako chudou. Matky samoživitelky mají ve velké míře nízké příjmy, které jsou nedostačující pro uživení rodiny a chod domácnosti. Pokud není ženám na chod domácnosti přispíváno např. alimenty od bývalého partnera, je jejich situace složitější, na rozdíl od vdov a vdovců, kde je pozice samoživitele v oblasti financí „zlepšena“ vdovským důchodem. V nejhorší pozici jsou pak ženy, které nedisponují žádným vyživovacím příspěvkem. Stejně problematická situace nastává i v případě, že otec dítěte není uveden v rodném listě. Finanční situace matek samoživitelek je tedy na rozdíl od otců samoživitelů viditelně horší. Problematika ekonomické povahy u matek samoživitelek je úzce spojena s diskriminací žen na trhu práce. Matky samoživitelky často hledají příležitostné brigády, aby svou finanční situaci lépe zvládaly (Dudová, Hastrmanová 2007).

S finančními riziky samoživitelů úzce souvisí i postavení samoživitelů na trhu práce. V tomto ohledu lze hovořit o značném znevýhodnění žen – matek samoživitelek, oproti mužům – otcům samoživitelům. Ženy se z hlediska genderové rovnosti, na rozdíl od mužů, na trhu práce potýkají s diskriminací v několika směrech. Nejznámějším faktem je, že ve všech skupinách povolání dostávají ženy za stejně odvedenou práci nižší platové ohodnocení (Ferrarová 2007: 3).

---

¹ V rozmezí let 1960 až 1990 vzrostl v USA podíl rodin, tvořených matkou a dětmi, z počátečních 9 % až na 20 %. Právě v tomto mezidobí tvořily tyto neúplné rodiny značnou část rodin nejchudších (Zhan, Pandey 2004: 87).

Dalším problémem u matek samoživitelek může být i samotný fakt rodičovství, jelikož zaměstnavatel může spíše očekávat častější absenci zaměstnankyně – pečovatelky o dítě, nežli v případě bezdětných žen (Hasmanová Marhánková 2011: 5). Mateřství v tomto smyslu působí negativními důsledky na jejich zaměstnání a ženy se tak častěji potýkají s nezaměstnaností. Ženy i s ohledem na mateřství nejsou dosazovány do vyšších pozic, zatímco u mužů je to naopak – otcové mají větší šance v kariérním růstu, než bezdětní muži (Bartáková 2006: 207-213).

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

V metodologické části mé práce popíši jednotlivé body výzkumu. První kapitola se bude věnovat definování výzkumného cíle a jeho důležitými aspekty. Ve druhé kapitole popíši výzkumný vzorek, jeho složení a výběrová kritéria. Následně nastíním povahu kvalitativního výzkumu. Další kapitola bude obsahovat popis vybrané metody sběru dat. V následující kapitole představím zvolenou metodu analýzy dat a její postup. Poslední část se bude věnovat etickým aspektům výzkumu.

3.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem mé bakalářské práce je srovnání životních zkušeností matek-samoživitelek a otců-samoživitelů. Prostřednictvím analýzy rozhovorů provedených se ženami a muži, kteří se nacházejí nebo dříve nacházeli v pozici rodiče samoživitele, sleduji, zda a jak se jejich životy liší, případně v jakých směrech zvládají svojí situaci lépe či hůře. Dále mě zajímá pohled rodičů samoživitelů na význam rodiny, jejich zkušenosti v rodině předešlé, a jak se liší jejich pohled na rodinu před a po vstupu na tu tuto pozici. Současně se zaměřuji na dobrovolnou a nedobrovolnou volbu stát se rodičem samoživitelem, tedy zda se pro tuto pozici jedinci rozhodli ze své vlastní vůle, případně po dohodě s partnerem, nebo byli partnerem či jinými okolnostmi nuceni stát se osamělým rodičem. Dále chci zjistit, co obnáší pozice rodiče samoživitele a jaká jsou její možná rizika. V neposlední řadě sleduji, jak svoji pozici zvládají po finanční a psychické stránce a zda jim je, nebo byl někdo oporou, a jakým způsobem jim byla poskytnuta pomoc.

3.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek je složen z osmi žen a šesti mužů. Původně byl stanoven vzorek na stejný počet zástupců obou pohlaví. Výběr respondentek a respondentů byl podmíněn několika kritérii. Muži a ženy, se kterými byl proveden rozhovor, museli být ve věku mezi 18 – 40 lety a zároveň v rozmezí těchto let vychovávali nebo stále vychovávají dítě v pozici rodiče samoživitele. Respondenti se museli starat alespoň o jedno dítě, minimálně po dobu několika měsíců. Dalším kritériem byl věk dítěte. Věk dítěte, o které se rodič samoživitel sám staral nebo nadále stará, musel být maximálně 15 let. Záměrně jsem zvolila hranici 15 let, jelikož ve vyšším věku je již řada dětí schopna se o sebe alespoň částečně postarat sama a děti nepotřebují věnovat tolik péče a času ze strany rodičů.

Získání respondentů/respondentek proběhlo především prostřednictvím okruhu mých přátel. Několik respondentů byli přímo moji přátelé, v tomto případě se jednalo o tři ženy. Dále jsem k získání zbylých komunikačních partnerů využila sociální sítě, konkrétně Facebooku, kde jsem veřejně odkazovala na záměr mé práce. Velkou výhodou bylo sdílení této zprávy opět mými přáteli, díky nimž jsem respondenty postupně získala. Zprávu jsem opakovaně sdílela na svém profilu zmiňované sociální sítě od léta 2012 do února 2013.

Jak jsem předpokládala, vzorek složený z osmi žen nebylo náročné sestavit. Matky samoživitelky byly mé přítelkyně nebo známé a přátelé mých známých. Problematické bylo sestavení mužské části vzorku. Dva muži byli přímo z okruhu mých přátel. Tito muži byli otcové mých kamarádek. Z těchto řad jsem byla odkázána i na další muže, které jsem kontaktovala pomocí emailové zprávy. Seznámila jsem je se svou prací a záměrem a požádala o spolupráci. Dvakrát jsem byla odmítnuta. Dvakrát mi již příslibený rozhovor byl na poslední chvíli zrušen, z důvodu

příliš intimních otázek. Jelikož jsem trvala na dodržení všech stanovených kritérií pro výběr informátorů, vzorek složený z mužů samoživitelů se díky ne zcela úspěšnému hledání zmenšil na šest. V případě otců samoživitelů jsem se snažila najít respondenty i na internetu, kde jsem hledala různá fóra, na kterých by tito otcové diskutovali, bohužel jsem žádná nenašla. Všichni respondenti pocházeli z České republiky. V několika případech jsem posílala komunikačním partnerům hrubý okruh otázek rozhovoru, pokud jej po mě dopředu vyžadovali.

3.3 Povaha kvalitativního výzkumu

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, kterému se ve své knize podrobně věnuje Hendl (2005). Jelikož bylo mým cílem pochopit situaci rodičů samoživitelů a proniknout do aktuálního dění tohoto fenoménu, zvolila jsem tento typ výzkumu, který umožňuje hluboký popis zkušeností informátora na dotazované téma (Hendl 2005: 53). Důležitým bodem každého výzkumu je návrh jeho plánu. Součástí toho plánu je klíčové, stanovit si účel. Tedy čeho chceme dosáhnout a proč. Tato část je podstatná pro zajištění kvality výzkumu. Dalším důležitým prvkem je výzkumná otázka, metoda výzkumu, strategie výběru a validita (Hendl 2005: 145-147).

Kvalitativní výzkum vyžaduje intenzivnější kontakt s komunikačními partnery a díky němu získává výzkumník lepší pohled na dané situace, každodenní procesy a interakce. Dále umožňuje pochopit, proč a jak jedinci či skupiny jednají. Sám autor uvádí, že kvalitativní výzkum sebou nese i rizika. Jedním z nich může být např. práce s omezeným počtem jedinců (Hendl 2005: 51-53). To se potvrdilo i v mém případě, který se týká problematiky získání vhodných respondentů. Záměrným dodržáním stanovených kritérií pro tento výběr se můj vzorek složený z otců samoživitelů zmenšil z osmi na šest.

3.4 Metody sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor. „*Polostrukturovaný rozhovor se vyznačuje polostrukturovaným dotazováním, které má definovaný účel, určitou osnovu a pružnost celého procesu získávání informací*“ (Hendl 2005: 164). Předem jsem měla připravený seznam otázek, které jsem kladla v závislosti na průběhu rozhovoru. Otázky byly orientované na tři části. První oblast byla zaměřená na celkové shrnutí dosavadního života. Respondenti byli tázáni na jejich klíčové fáze života. Důležitý byl popis dětství, adolescence či samotný vstup do dospělosti. Zajímalo mě, do jaké míry mohou jejich zážitky, ať už kladné či záporné, ovlivnit stávající chod života a názory na něj, případně do jaké míry se snažili vzhledem ke svým zkušenostem vyvarovat či dosáhnout jiných nebo stejných životních cílů. Dále jsem analyzovala, zda se již se samoživitelstvím setkali v těchto fázích života, ať už u sebe samotných či svých známých nebo v široké rodině.

Druhá část rozhovoru byla orientovaná na rodinu. Zde měli respondenti široký prostor pro vyprávění o své rodině. Zkoumala jsem jejich představy o složení rodiny. Např. koho do své rodiny zahrnují a jak tento pojem sami dokáží vysvětlit či pojmenovat. Respondenti popisovali, co pro ně rodina znamená, zda je jim oporou či naopak. Součástí této oblasti byly i otázky směřované na příbuzenstvo. Jaké mají respondenti vztahy v rodině, jaké mají příbuzenské vztahy. Klíčovou otázkou bylo, zda by si přáli nebo stále přejí, aby jejich rodina fungovala a měla stejné vztahy, jako forma rodiny, do které se narodili.

Třetí část rozhovoru, na kterou jsem kladla nejvyšší důraz a snažila jsem se jí co nejvíce rozvést, byla věnovaná otázkám směřujícím na samoživitelství. Jejich sdělení zahrnovala příběh, jak se dostali do pozice rodiče samoživitele, jaké okolnosti k tomu vedly a zda byla jejich volba dobrovolná nebo naopak. Zajímala jsem také o to, jak vše zvládali jak po

finanční, tak psychické stránce a kdo jim byl v těchto chvílích nejvíce oporou a naopak, případně jaká forma pomoci jim byla poskytnuta. Řada otázek byla směřovaná na bývalého či současného partnera. Respondenti se snažili objasnit, co všechno tato pozice obnáší a prozradili mi své zkušenosti na poli rodiče samoživitele.

Sběr dat probíhal v období od listopadu 2012 do února 2013. Jednotlivé rozhovory byly nahrány na diktafon. Každý rozhovor byl doslovně přepsán do tištěné podoby a poté byla provedena analýza dat. Rozhovory probíhaly na několika různých místech. Několik rozhovorů se uskutečnilo u respondentů doma. V těchto případech se jednalo především o ženy s malými dětmi na mateřské dovolené. Další rozhovory byly uskutečněny v kavárnách či restauracích. Jeden z rozhovorů byl uskutečněn venku, při vycházce s kočárkem. O výběru místa jsem nechala rozhodovat samotné komunikační partnery, aby se při rozhovorech cítili přirozeně a pohodlně. Faktory, které nepříznivě ovlivňovaly rozhovor, byly např. dětský křik a rušení ze strany dětí, které byly přítomny u rozhovoru. Většina komunikačních partnerů byla velmi sdílná a jen na omezený počet otázek mi někteří odmítli odpovědět. Tyto otázky se většinou týkaly např. negativních zkušeností s drogami v období adolescence u mladších respondentek, které se podle jejich slov za tyto zkušenosti stydí a nerady na ně vzpomínají. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí 30- 60 min. Ve dvou případech trval rozhovor necelou půlhodinu a to v případě jedné ženy a jednoho muže.

3.5 Metody analýzy dat

Jako metodu analýzy dat jsem použila tématickou analýzu za pomoci kódovací techniky. Jednotlivé rozhovory jsem přepsala do tištěné formy, která mi umožnila jejich lepší přehlednost. Nejprve jsem se

podrobněji zaměřila na rozhovory provedené se ženami samoživitelkami, ve kterých jsem hledala podobnosti a kontrasty. Následně jsem se zabývala rozhovory s muži samoživiteli a jejich obsahy. Poté jsem je srovnala a vyhodnotila. Stanovila jsem si několik tématických okruhů, kterým byly přiděleny kódy. Kódy byly v každém rozhovoru přiděleny částem s podobným či totožným obsahem. Prvotní kódy byly uděleny tématickým celkům, které se vztahovaly k výzkumným otázkám mé práce. Postupnou a opakovanou studií jednotlivých rozhovorů byly uděleny další kódy, které sloužily k další možné přehlednosti a usnadnění analýzy.

3.6 Etika výzkumu

Každý rozhovor byl proveden na základě předem domluveného souhlasu. Rozhovory byly uskutečněny na místě určeném rodiči samoživiteli k jejich pohodlí a příjemné atmosféře. Součástí etiky výzkumu byl domluvený souhlas, že mohu při rozhovoru použít diktafon a průběh celé komunikace s nimi nahrávat. Dále mohli respondenti na základě jejich rozhodnutí odmítnout odpovídat na otázky, které jsou jim nepříjemné, a rozhovor mohli kdykoliv přerušit nebo jej zcela ukončit. Také jim byla nabídnuta možnost nesouhlasu s uveřejněním některých výpovědí jejich „příběhu“. Všichni byli seznámeni s anonymitou jejich osoby, která bude v práci chráněna změnou jejich jmen u uvedených citací v analytické části. V neposlední řadě jsem komunikačním partnerům nabídla seznámení s kompletní formou bakalářské práce a její prostudování.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

Analytická část je členěná do tří kapitol. První kapitola se bude zabývat rodinnými vztahy. Nejdříve popíši, jaký význam matky a otcové přikládají rodině samotné. Poté se zaměřím na podobu jejich předešlé rodiny. V poslední části kapitoly budu analyzovat, ze které příčiny se stali matky a otcové samoživiteli. Ve druhé kapitole se budu věnovat otázce dobrovolné a nedobrovolné volby stát se rodičem-samoživatelem. V první části se zaměřím na faktory, které jejich volbu ovlivnily. Ve druhé části kapitoly popíši stávající život dotyčných rodičů. Třetí kapitolu bych nazvala analýzou problémů, se kterými se matky a otcové setkali a setkávají. Nejdříve budou předmětem mého zájmu finance. Tedy jak rodiče svou situaci zvládají po ekonomické stránce. Ve druhé části se budu věnovat psychice rodičů-samoživelů. V závěrečné podkapitole nastíním, zda jim byla v průběhu samoživitelství poskytnuta pomoc, případně jaká a kým.

4.1 Rodinné vztahy rodičů samoživelů

Velká část rozhovorů, které byly provedeny s matkami-samoživelkami a s otci-samoživiteli, se týkala rodiny. Kapitola, zabývající se rodinnými vztahy, je rozdělena do tří částí. První podkapitolu jsem zasvětila významu rodiny. Zajímalo mě, jak otcové-samoživelé a matky-samoživelky vysvětlí samotný pojem a koho oni sami do své rodiny zahrnují. V další části jsem se zabývala analýzou formy jejich předešlé rodiny. Zda jejich rodiny byly funkční – a staly se tak pro ně vzorem, nebo naopak – a jak popisují své rodinné změny. Poslední část jmenované kapitoly jsem věnovala příčinám, které vedly k rozpadu rodiny a kvůli kterým se z žen a mužů stali samoživelé.

4.1.1 Význam rodiny

Pro všechny respondenty vytváří rodina významnou součást života a je pro ně velmi důležitá. Bez výjimky ji matky a otcové popsali jako skupinu lidí složenou z rodičů a dětí. Stejně tak zahrnují bez výjimky do rodiny své rodiče a děti, případně sourozence. V případě, že měli muži i ženy nového partnera, označili jej také za člena rodiny. Jedna respondentka a jeden respondent považují za součást své rodiny přátele, kteří v jejich dosavadním životě hráli srovnatelně významnou roli jako ostatní rodinní příslušníci. Jedním slovem by se dalo takové společenské uskupení označit jako „opora“. Všichni jsou přesvědčeni, že jejich rodina by jim podala vždy pomocnou ruku, a mají v ní stoprocentní důvěru.

Podle mého názoru mohou v životě každého sehrát podobně významnou roli jako rodina naši příbuzní a přátelé. Zajímalo mě, jak ony zmiňované osoby respondenti popíší. V případě příbuzných a stanovení jejich významu mohu hovořit pouze o malém rozdílu mezi výpověďmi žen a mužů. Odpovědi se shodovaly v momentu, kdy měli zařadit do této kategorie jednotlivé členy. Příbuzní pro všechny představují lidi, kteří jsou s nimi pokrevně spjati. Ženy mluvily o svých příbuzných jako o lidech, se kterými se sice vídají ojediněle, ale shledání s nimi považují za příjemné chvíle. Naopak muži o svým příbuzných hovořili v krátkosti; a pokud se více vyjádřili, popsali příbuzné jako lidi, které si člověk nevybírá a kteří nehrají v jejich životě nepostradatelnou roli. Jejich postoj k nim byl spíše negativní. Např. Linda nezahrnuje do své rodiny pouze své pokrevní příbuzné, ale i kamarádky, které jí pomáhají svoji situaci zvládat.

„Tam určitě zahrnuju malýho a svoje rodiče jako mámu, tátu...a určitě i bráchu, protože se stará o malýho, a tak...a patří tam třeba...mam dvě kamarádky, který mám jako ségry, takže ty tam taky určitě zahrnuju.“
(Linda, 25 let, 1 dítě)

Na rozdíl od svého vztahu k příbuzným se muži ztotožnili s odpověďmi žen v otázce přátelství. Více jak polovina žen a přesně polovina mužů popsaly své přátele jako nejdůležitější osoby svého života. Většina žen i mužů má svého nejlepšího přítele. Např. jedné z matek-samoživitelek zemřela během jejího dospívání matka. V tomto těžkém období se začala stýkat s matkou svého spolužáka a následně si k ní vytvořila silné pouto. Navzdory věkovému rozdílu mezi oběma ženami ji respondentka označila jako nejlepší přítelkyni, oporu a osobu, kterou zahrnuje do své rodiny. Pro všechny znamená přátelství neodmyslitelnou součást žití, oporu a porozumění. Na své přátele se mohou vždy obrátit a sdílet s nimi radosti i starosti. Karel za svoji největší oporu označil kamaráda, se kterým udržuje kontakt již od svého dětství.

„Já mam jednoho kamaráda, kterej prostě vim, že tady pro mě bude vždycky. ... Už jsme se navzájem tahali z průseru, když sme byli malí kluci. Za toho bych dal ruku snad i do ohně.“ (Karel, 35 let, 1 dítě)

Pouze jedna matka-samoživitelka se svou odpovědí lišila. Petra přátelství popisuje totožně s ostatními rodiči, je přesvědčena o jeho důležitosti a nepostradatelnosti. Přesto je přesvědčena, že nejlepšího přítele nebo přítelkyni nemá. Žena v pokročilém věku spadla do závislosti na alkoholu. Podle svých slov během uvedeného období přišla o veškeré přátele, které měla, a pokazila částečně i rodinné vztahy. Po několika předešlých, ale neúspěšných léčbách přátelé v ní ztratili důvěru. Nyní se ambulantně léčí s bipolární poruchou a snaží se o znovunavrácení vztahů. Nejlepší přátelský vztah má v současné době se svou švagrovou.

„Nejlepšího přítele asi nemám ... všechny ty vztahy jsem dost poničila. Obrátila jsem si ten svůj život naruby ... a přišla o dost lidí z mého okolí.“ (Petra, 49 let, 2 děti)

4.1.2 Předešlá rodina

U matek-samoživitelek byl život před vstupem do samoživitelství téměř srovnatelný. Všechny rády vzpomínají na své dětství, o dospívání vyprávějí s úsměvem, pouze ve dvou případech byl dojem z rané etapy života negativně ovlivněn smrtí jednoho z rodičů. Jejich předešlé rodiny, nepočítáme-li životní rány v podobě úmrtí členů rodiny a příbuzenstva, byly skoro ve všech případech funkční, zkrátka fungovaly bez velkých problémů. Přestože polovina matek-samoživitelek pochází z rozvedené rodiny, považují svou předešlou rodinu, co se mezilidských vztahů týče, za vzorovou. Předtím, než se staly samoživitelkami, měly všechny s partnerem hezký vztah. V jednom případě se vztah rodičů rozpadl ještě před narozením dítěte. Problémy zmíněného páru se týkaly všedního života. Jako největší zlom v životě označily respondentky převážně narození svého dítěte. Pro vdovy představovala jednou z největších změn samozřejmě mužova smrt.

Stejně jako matky popisují i otcové-samoživitelé své dětství a dospívání v pozitivním smyslu. Svě předešlé rodiny označují s nadhledem jako bezproblémové. Jejich výpovědi nejsou tolik citově zabarvené jako v případě matek-samoživitelek a nepouští se do hlubších projevů. U všech probíhal vztah s bývalými partnerkami určitou dobu takřka idylicky. Obdobně jako vdovy i oni nazývají největší ztrátou a životním zlomem, který je potkal, smrt partnerky. Stejně tak všichni kladou důraz životní změny na narození svého dítěte. Jeden z mužů označil jako životní zlom rozvod, který pro něj znamenal nepříjemnou zkušenost a zasáhl jej. Všichni vyjádřili spokojenost se svým nynějším životem.

V jedné oblasti rozhovoru, orientované na význam rodiny, se odpovědi ne vždy shodovaly. Matky-samoživitelky a otcové-samoživitelé měli popsat svou dřívější představu rodiny a jejího chodu. Zkoumala

jsem, zda by si přáli, aby jejich budoucí rodina fungovala stejně jako rodina, ve které vyrůstali. Stejně jako Tomáš, jehož citaci následně uvádím, ani jeden z mužů neváhal souhlasit. Výjimku tvořily ženy, které své rodině nepřály stejný osud. Důvod? Úmrtí jednoho z rodičů v době dětství či adolescence. Další výjimku tvořila žena, která by ráda zachovala vzor poklidné rodiny, ale jen do doby, než se její rodiče rozvedli. Celkově všichni toužili po klidné a hlavně kompletní rodině bez větších problémů.

„Ano, každý...kdo má fungující rodinu, si určitě přeje, aby fungovala i pak ta jeho rodina stejně; ne...měl jsem hezký dětství, pubertu naši taky přežili bez újmy ... žádný velký hádky doma nikdy nebyly ... takže určitě to pro mě byl takovej vzor ... nebo spíš samozřejmost, asi.“ (Tomáš, 38 let, 1 dítě)

4.1.3 Příčiny rozpadu rodiny

Přestože všechny matky a všichni otcové zapojení do průzkumu vyjádřili svou touhu po klidné a kompletní rodině, ani jednomu se vize budoucí spokojené rodiny nenaplnila. V případě žen se důvody vedoucí k pozici samoživitele odlišovaly. Pouze odpovědi dvou žen se shodovaly a obě dotazované postihla stejná osudová rána. Samoživitelkami se staly po nečekané smrti svých partnerů. Úmrtí obou partnerů zmiňovaných žen zapříčinila dopravní nehoda, ve vdovy se proměnily ze dne na den. Ani jedna z respondentek se nestala matkou-samoživitelkou po rozvodu s partnerem; pouze jedna zůstává vdaná - stále není s bývalým partnerem a otcem svého dítěte rozvedená. Důvodem k odchodu od partnera byla jeho neschopnost postarat se o dítě po emociální - a hlavně po finanční stránce. Partner Lindy nepracoval a o novou práci ani nestál. Navíc se potýkal s drogovou závislostí a byl schopný během dne utratit

veškeré příjmy, které rodina měla. O jejich společné dítě nejevil větší zájem a Lindě s výchovou a péčí o dítě nikdy nepomáhal.

„On dřív pracoval jako policajt a zvykl si na nějaký příjem....takže, proč by dělal skladníka za dvanáct že jo.....asi si myslel, že na něj všude s tou prací čekají a má času dost.“ (Linda, 25 let, 1 dítě)

Stejné důvody, které vyústily v odchod od partnera, uvedly i další matky-samoživitelky. Marta si našla před lety staršího partnera, který měl již děti z předešlého manželství. Domnívala se, že bude schopný postarat se o ni i o dítě. Stejně jako v případě Lindy tento muž přišel o zaměstnání a jeho snaha zajistit rodinu se rovnala nule. Marta byla nucena žít nejen sebe a dítě, ale i svého partnera. Značný věkový rozdíl přinesl i další nehody a jejich soužití znamenalo pro ni velké trápení. Poté, co živila svého partnera a péči o dítě se stále věnovala takřka sama, rozhodla se od partnera odejít.

„Neschopnost ... totální neschopnost se o nás postarat, a to po všech stránkách ... byl bez práce a nehodlal si ji najít, byl naprosto neakční ... věděla jsem, že pokud s ním zůstanu, tak s ním nikdy nikam nepůjdu ... nepůjdu do kina, nepůjdeme na večeři ... pak ta jeho odpověď na všechno ... že nemá peníze ... chápeš to, všechno jsem musela platit já, na malou za celých dvacet měsíců nepřispěl ani korunu.“ (Marta, 25 let, 1 dítě)

Důvody dalších respondentek můžeme pojmenovat takřka totožně s vyprávěním Marty. Muži nebyli schopní zajistit rodinu a podílet se na výchově dítěte. Vztah obou těchto samoživitelek skončil i kvůli ztrátě lásky a opory z mužovy strany. Z výpovědí jasně vyplývá, že partneři nebyli schopní participovat ani na domácích pracích a v žádném směru nepomohli, naopak přidělávali starosti po psychické i finanční stránce. Dotyčné ženy byly odkázány na pomoc svých rodin a přátel.

Jedna z respondentek se stala samoživitelkou již při narození svého dítěte. S partnerem se rozešla ještě v době, kdy byla gravidní. S přítelem otěhotněla po krátké známosti a důvodem rozchodu se staly neustálé neshody a finanční krize. Oba se odstěhovali ke svým rodičům. Helena žila se svou matkou a o miminko se starala několik měsíců tedy bez otce svého dítěte. Ten již v době jejich rozchodu nepracoval. Několik měsíců po narození dítěte se pár k sobě nakonec vrátil a tvoří tak ve vzorku mých respondentek výjimku. V době samoživitelství jí byla největší oporou matka, díky které měla s dítětem vůbec kde bydlet.

Stejně důvody jako předešlé matky-samoživitelky uvádí i poslední respondentka mého výzkumného vzorku. Důležitý faktor, který ovlivnil rozpad partnerství Simony a jejího přítele, tvořily navíc alkoholismus a agrese. Nejen že její partner neměl práci a nezvládal péči o dítě, ale svou partnerku fyzicky napadal, byl vulgární a potýká se se závislostí na alkoholu. Simona se musela starat po všech stránkách o domácnost sama a do toho byla vystavena velkému psychickému tlaku. Její partner chodil domů opilý, zakazoval Simoně styk s přáteli, avšak tvrdě vyžadoval, aby domácnost fungovala dokonale. Vždy muselo být v bytě uklizeno, navařeno, a přestože se respondentka snažila rodinu udržet pohromadě a po všech stránkách muži vyhovět, jejich společné soužití se rozpadlo; Simona partnera opustila.

„Samoživitelkou jsem se stala, když bylo malému rok a půl ... a tehdejší partner byl těžkej alkoholik ... což já jsem ze začátku tak nějak přehlížela ... furt jsem si říkala ... no, až se malej narodí, tak se změní a tuto ... a vlastně až když jsem otěhotněla, tak se ukázalo, jakej on vlastně je, a začal ke mně bejt dost agresivní ... když jsem byla těhotná, tak mě každej den tak dvakrát uhodil a podobně ... no a potom, když se narodil malej, tak se prostě stejně nezměnil ... denně do hospody a nalítej domů, kde mě kvůli maličkostem sekýroval.“ (Simona, 22 let, 1 dítě)

Okolnosti, za kterých se stali muži otci-samoživiteli, se do jisté míry odlišují. Výpovědi poloviny respondentů se shodují s odůvodněními matek, které se proměnily v samoživitelky následkem smrti partnera. Jeden muž přišel o svou manželku při dopravní nehodě. Další dva se stali vdovci poté, co jejich partnerka zesnula po těžké nemoci. Obě ženy měly rakovinu (v jednom případě rakovinu prsu). Druhý respondent se o nemoci své ženy nechtěl podrobněji bavit, jelikož se smrtí své ženy se údajně doposud nevyrovnal.

Druhá polovina označila jako hlavní důvod svého samoživitelství rozvod. Každý z rozvodu, který respondenti popisovali, si nese jiný příběh. První muž označil jako hlavní důvod rozpadu manželství nevěru své manželky. Po prvotním zjištění oné nepříjemné situace se otec snažil o zpětné upevnění rodiny. Poté, co zjistil, že jeho manželka problémy není ochotná řešit, manželství bylo rozvedeno. Na základě domluvy bývalých manželů a s ohledem na přání dítěte byl potomek svěřen do otcovy péče. Jelikož zmíněný muž (Ondřej, 37 let, 1 dítě) byl finančně zaopatřen více než dobře, žena mu žádné příspěvky neposkytovala.

„Já to zvládám sám...a její pomoc fakt nepotřebuju a žádný prachy bych si od ní ani nevzal. Pokud chce něco malýmu koupit, to je její věc, ale já od ní nic nechci,“ (Ondřej, 37 let, 1 dítě)

Důvodem rozvodu v případě dalšího otce-samoživitele se stal nový manželčin partner. Janova žena si našla milence, který pocházel z ciziny. Poté, co přiznala novou známost svému muži, rozhodli se rozvést. Matka si přála, aby dítě odjelo společně s ní do ciziny, kde se rozhodla žít se svým novým partnerem. Rozvodové řízení těchto manželů představovalo údajně dlouhý proces. Nakonec se bývalí partneři domluvili a dohodli, že bude lepší, když dcera zůstane v péči otce a bude nadále žít v České republice. Jeden z důvodů, který sehrál velkou roli,

znamenal neochota dcery žít s matčíným novým partnerem. I v tomto případě se otec dítěte postaral o celkovou výchovu a péči.

„Bývalá žena si našla bohatýho cizince ... s pochybnou pověstí ... takže rozvod ... táhlo se to, protože ona chtěla holku do svý péče - a já samozřejmě taky, nakonec to dopadlo po těch dlouhých hádkách dobře a dcera je se mnou.“ (Jan, 34 let, 1 dítě)

U posledního respondenta spočíval důvod rozvodu v rozdílném názoru na společné žití. Petr bydlel několik let se svou první manželkou – matkou své dcery – v České republice. Poté, co jeho žena vyslovila přání odstěhovat se i s rodinou do sousedního Rakouska, začaly mezi manžely spory, které vedly k rozvodu. V tomto případě neměla Petrova žena viditelnější zájem o zachování rodiny a na péči o svou dceru netrvala. Po rozvodu se odstěhovala do Rakouska – a děvče zůstalo v otcově péči. Přestože uplynulo již několik let, dcera se údajně s matkou nestýká, žádný kontakt nepěstovaly. O svou dceru matka ani nadále nejeví zájem. Petr svou dceru vychovával několik let sám; do doby, než si našel novou partnerku a poté manželku.

„První žena a máma Jany ... chtěla žít trvale v Rakousku ... já ne ... no, pak tam za mě našla rychle záskok.“ (Petr, 48 let, 2 děti)

4.2 Dobrovolnost a nedobrovolnost samoživitelství

Druhá kapitola analytické části mé práce je věnovaná otázce dobrovolné a nedobrovolné volby stát se rodičem-samoživatelem. V první části kapitoly se zabývám konkrétními faktory, které lze pokládat pro matky a otce za určující v jejich pozici předtím, než se stali rodiči-samoživiteli, a zda bylo jejich rozhodnutí někým nebo něčím ovlivněno.

Ve druhé kapitole zkoumám nynější život a zkušenosti respondentů v novém postavení - a zda se s životní změnou vyrovnali.

4.2.1 Rozhodující faktory vedoucí k pozici samoživitele

Odůvodnění bez jakýchkoli odlišností, se kterým jsem se setkala a které zapříčinilo, že se matky a otcové stali rodiči-samoživiteli, představuje úmrtí partnera. V tomto případě se všechny vdovy a všichni vdovci stali samoživiteli nedobrovolně. V případě rozchodu nebo rozvodu partnerů byla odůvodnění mužů a žen odlišná. Ženy označily jako hlavní zapříčinění rozpadu partnerství neshody s partnerem, mužovu neschopnost v oblasti péče o rodinu a finanční neschopnost, tj. neschopnost rodinu živit. Jako další důvody zmínily závislost na alkoholu a drogách. Na rozdíl od žen uvedla polovina otců-samoživitelů jako hlavní příčinu rozvod s bývalou partnerkou. Tato volba nemusí být vždy dobrovolná u obou partnerů, přesto jej všichni muži označili za dobrovolný. Odůvodnění rozvodu se různila. Ve výsledku u dvou zmiňovaných respondentů sehrál hlavní roli jiný muž a v jednom případě odlišné představy, co se společného soužití týče.

Z odpovědí všech matek-samoživitelek a otců-samoživitelů jsem nabyla přesvědčení, že každý z nich by stál o to, aby jejich rodina zůstala kompletní a vzniklé situaci předešli. Muži-samoživitelé a ženy-samoživitelky, kterým zemřel/a partner/ka, projeví lítost nad svou ztrátou. V případě dotyčných rodičů musíme pochopitelně zcela jistě hovořit o nedobrovolné volbě stát se samoživitelem. Všichni zmiňovaní bez výjimky označili své životy v období před smrtí svého protějšku jako fungující a spokojenou rodinu. Problémy, se kterými se jejich rodina v době, kdy byla ještě kompletní, potýkala, popisovali jako zcela běžné a občas malicherné neshody a hádky. Několik let žili v milujícím vztahu. Proto také označili zmíněnou životní etapu jako největší zlom svého

života. V případě žen lze hovořit o stavu, kdy se již se vzniklou situací smířily; možná proto, že o své partnery obě přišly již před více než patnácti lety. V případě mužů se pouze jeden z respondentů vyjádřil ke smrti své ženy ve stejném smyslu. U Karla a Evy stesk a lítost nad smrtí partnerky stále přetrvávají.

„Jsem přesvědčený, že kdyby má žena nezemřela ... tak jsme spolu doted' ... my jsme byli vážně v pohodě ... nehádali jsme se nějak moc, jen takový ty klasický hlouposti a neshody ... jako v každém vztahu ... ale nikdy bych jí neopustil.“ (Karel, 47 let, 1 dítě)

„Tak úmrtí manžela ... tady to máš jasný ... já nejsem rozvedená nebo tak.“ (Eva, 49 let, 2 děti)

Ve zbylých případech mužů, kteří se stali samoživiteli, lze hovořit o dobrovolné volbě. Pouze v jednom případě muž zpočátku s rozvodem nesouhlasil a snažil se manželství a kompletní rodinu zachovat. Po nevěře své manželky usiloval o nalezení společného řešení, jak nadále v manželství setrvat, a byl ochotný veškeré problémy kvůli jejich společnému dítěti vyřešit. Po delší době a neochotě manželky jakkoliv problémy řešit - na rozvod přistoupil. Svou volbu stát se rodičem-samoživitelem však popisuje jako zcela dobrovolnou, jelikož dítě chtěl do své péče; o žádné finanční příspěvky nestál. Bývalá manželka má umožněno vídat se s děckem podle vzájemné dohody, ale i tak s ním tráví většinu času on sám.

V případě dalších dvou rozvodů se volba stát se rodičem-samoživitelem zrodila také dobrovolně. Jan se nedokázal za žádných okolností vzdát své dcery a vidina samoživitelství ho údajně ani na chvíli neodradila. Přestože situace, kdy se matka dítěte rozhodla žít v zahraničí, zejména jejich dceru velmi frustrovala; po následné domluvě je rád, že ji má ve své péči. Stejně se vyjádřil i Petr, který - s přihlédnutím k rozdílným

názorům svým a své ženy na budoucí život rodiny - vyjádřil spokojenost s rozhodnutím žít odděleně a následně samostatně vychovávat dceru.

Kromě výše zmiňovaných vdov, se matky-samoživitelky v otázce dobrovolné volby také shodují. Až na jednu výjimku se všechny samy rozhodly opustit svého manžela. Situace, ve které se nacházely, pro ně byla již neúnosná. Neschopnost partnerů podílet se jakkoliv na fungujícím rodinném životě (včetně života partnerského) je donutila k radikálnímu kroku. Tyto matky-samoživitelky popisují svou volbu jako jediné možné řešení. Vidina dalšího času, který by strávily v jedné domácnosti se svým tehdejším partnerem, je děsila, a přestože věděly, že být matkou-samoživitelkou je těžká role, považovaly takové řešení i tak za vykročení směrem ke zlepšení svého života a života svých dětí. Součástí této skupiny žen jsou i Ivana s Janou.

„Já jsem od něj musela odejít ... už jsem s ním nemohla vydržet ... nebyli jsme už dlouho pár jako dřív ... takový dva spolubydlící ... přičemž jsem se o všechno starala sama ... jako bych měla dvě děti.“ (Ivana, 26 let, 1 dítě)

„Co ti jinýho zbejvá, když on nechce makat ... o dítě a mě se vůbec nezajímal ... jó ... před známejma dělal ukázkovýho tátu, kterej se stará ... ale nepomohl, neudělal nic.“ (Jana, 25 let, 1 dítě)

Simona byla vystavena tak velkému psychickému tlaku ze strany svého bývalého partnera, který ji tělesně napadal a psychicky vydíral, že bere svůj odchod jako nejlepší rozhodnutí, které mohla udělat. Stejně tak Linda, která se potýkala kvůli drogově závislému a nezaměstnanému partnerovi s naprostou finanční krizí, označila odchod jako zlepšení svého dosavadního života. Marta údajně již v době těhotenství začala pochybovat o společném životě po boku staršího partnera, který v té době přišel o zaměstnání a doposud si nové nenašel. Při svém mladém

věku i jako matka pociťuje touhu více společensky žít, což jí vedle bývalého partnera nebylo umožněno. Až v dnešní době o svém životě hovoří s úsměvem a má pocit jakéhosi osvobození.

Výjimku mezi matkami-samoživitelkami částečně tvoří jedna z žen, a sice Helena. Po krátkodobé známosti, během které přišla do jiného stavu, se rozhodla se svým přítelem vztah ukončit v důsledku partnerských neshod a z ekonomických důvodů. Helena se nedomnívá, že by výchova syna měla spočívat výlučně na ní samotné. Její rozhodnutí lze však označit, dá se říci, jako dobrovolné, jelikož na rozchodu se s partnerem shodli. Její situace je výjimečná i s ohledem na skutečnost, že byla samoživitelkou po dobu několika měsíců po narození dítěte, ale jako jediná nyní svého syna vychovává s jeho biologickým otcem. Přestože ten není uveden ani v rodném listě dítěte, všichni tvoří teď kompletní rodinu.

„Hádali jsme se furt....a hlavně to, že jsme měli finanční potíže a neměli jsme kde bydlet. Přišli jsme o byt v Trutnově, kde jsme žili....no a já šla k mámě do Plzně a on ke své rodině na Moravu. To jsem byla v šestém měsíci a mysleli jsme si, že to tak bude lepší....jako když budeme žít každý zvlášť.“ (Helena, 22, 1 dítě)

4.2.2 Stávající život rodiče samoživitele

U obou pohlaví se dá hovořit o podobných, ale i rozdílných zkušenostech v roli rodiče samoživitele. Poté, co se z žen staly samoživitelky, k mému překvapení hovoří o svém novém životě v kontextu velkého zlepšení. Přestože jejich situaci nelze vůbec označit jako jednoduchou a musely se často obracet s žádostí o pomoc k ostatním, jsou všechny matky-samoživitelky - až na jednu výjimku - se svým životem nyní spokojené. Onu výjimku představuje žena, která se

v pozdějším věku potýkala se závislostí na alkoholu a nyní se ambulantně léčí s bipolární poruchou. Stejně jako v případě Jany, spatřují matky-samoživitelky zlepšení ve skutečnosti, že se nemusejí starat nadále i o své partnery. Do doby, než od nich odešli, přidělávali totiž ještě větší starosti a trápení. Život těsně před odchodem popisují jako období stresu, bezmoci a selhání.

„Jako je to smutný, že nejsme spolu, jako rodiče....ale to nešlo a mě je teď daleko líp...vždyť já snad vychovávala i jeho...no prostě nevracela bych to do těch starejch kolejí..“ (Jana, 25 let, 1 dítě)

Přestože si nikdo z respondentů dříve nepřipouštěl, že by se mohl stát rodičem-samoživatelem, jsou všichni se svou pozicí smíření a nestěžují si. Hlavní životní zájem pro ně představuje spokojenost a zdraví dětí. Matky-samoživitelky i otcové-samoživitelé se snažili nebo doposud stále snaží věnovat svým dětem maximum volného času a zajistit jim pokud možno bezstarostný život. Někteří mají již nového partnera. Bez výjimky berou svou pozici rodiče jako nejdůležitější roli života a všichni se domnívají a doufají, že jsou dobrými matkami a otci.

Zvláštní skupinou bych nazvala rodiče-samoživitele, kteří mají již děti v dospělém věku. Konkrétně jde o dvě ženy a dva muže. Zpětně popisují období samoživitelství stejně jako ostatní respondenti, ale jejich pohled na děti vypadá dnes již jinak. V jednom případě je bývalá matka-samoživitelka již babičkou. Eva svůj hlavní pečovatelský zájem nyní upírá na svá vnoučata. S nynější existencí jsou všichni spokojení a do života svých dětí, jak sami říkají, se snaží zasahovat v současnosti pouze v omezené míře. Jejich stávající život se změnil hlavně z časového hlediska. Nemusí věnovat tolik času péči o děti a příslušné výchově; mají daleko více volných chvil, které se snaží využít především pro sebe.

„Holky sem tolik nerozmazlovala jako Luciny malý...Víc věcí sem si v tej době nemohla dovolit..to ani vlastně nešlo...takže si to na nich teď trochu asi vynahrazuju...Lucka občas prská, ale od toho sou babičky ne.“ (Eva, 49 let, 2 děti)

4.3 Problémy rodičů samoživitelů

Jakožto bezdětná a svobodná žena, která doposud nemusela řešit otázky samostatného bydlení, celkové obživy a výdaje s nimi spojené, jsem se matek-samoživitelek a otců-samoživitelů ptala na úskalí, která mohou rodiče v jejich pozici potkat. V první části této kapitoly se budu zajímat o fakt, jak svou roli samoživitele rodiče zvládají po finanční stránce. Zda pro ně představuje otázka peněz problém, či nikoli. Ve druhé kapitole analyzuji, co všechno tato role obnáší a jaký je na matky-samoživitelky a otce-samoživitele vyvíjen psychický tlak. V poslední kapitole se zajímám o skutečnost, zda jim byla poskytnuta během samoživitelství pomoc, případně jaká a kým.

4.3.1 Finance

Důležité téma v oblasti samoživitelství představují finance. Zajímalo mě, jak otcové-samoživitelé a matky-samoživitelky zvládali nebo stále zvládají svou pozici jediného živitele neúplné rodiny. Ani jeden z otců-samoživitelů finanční podporu ze strany své rodiny či přátel nepotřeboval. Všichni odpověděli, že finanční problémy nemají a ani v dřívější době neměli. Buď vlastní svou firmu, nebo v zaměstnání zaujímají vysoké postavení. Další odpověděli, že mají prostě dobré zaměstnání. Po finanční stránce se tedy ani jeden z mužů nesetkal či

nesetkává s problémy a fakt, že v tomto případě fungují dobře, berou jako přirozenou věc, se kterou si nedělají žádné starosti.

Ani jeden z otců-samoživitelů nedostával finanční příspěvky na dítě od své bývalé partnerky. Stejně jako Karel, to nepovažovali za nutné. Matky jejich dětí se finančně podílely např. na ošacení dítěte a postaraly se o obživu v době, kdy s dětmi trávily čas. Na otázku, jež se týká pobírání finančních příspěvků ze strany státu, nikdo kladně neodpověděl a nikdo se touto problematikou ve svém životě také ani nezabýval. Jedinou zmínku o penězích v tomto kontextu tvořily sirotčí příspěvky na děti v případě vdovců.

„Já mám, myslím si, slušné příjmy. V tomhle směru jsem nikdy neměl nějaké problémy ... že by malej nějak strádal, to už vůbec ne ... ještě že tak, nerad bych tohle řešil, někde si půjčoval peníze a tak. Pro mě je to už asi samozřejmost.“ (Karel, 47 let, 1 dítě)

V tomto směru se zkušenosti s finanční situací u matek-samoživitelek a otců-samoživitelů liší. Všechny matky-samoživitelky se shodují, že český stát není schopný uvedeným ženám pomoci, nedostatečně přispívá na výchovu dítěte a že částky jim vyměřené k užití dítěte nepostačují. V několika případech se matky také ironicky smály výši příspěvku na dítě 500,-Kč. Nejvýznamněji je podpořili jejich vlastní rodiče. Finančně jim pomohli s výdaji na bydlení, jídlo, ošacení pro dítě/děti a dalšími příspěvky dle potřeby. Několik respondentek popsalo svou situaci tak, že kdyby nebylo rodičů a jejich pomoci, staly by se bezdomovci. Pravděpodobně by přišly o děti a v nejlepším případě by musely žít v azylovém domě. U každé z respondentek byla míra finanční pomoci jiná. V jednom případě rodiče darovali dceři byt a dále jí pomáhali finančně a materiálně. Ne všem respondentkám byla podána pomoc v tak vysoké míře, ale ve všech případech šlo o záchranu v krizové

situaci, kterou by samotné nezvládly. Např. Ivaně byla poskytnuta finanční pomoc, i když se původně bála své rodině o ni říct.

„Já jsem třeba měla výpověď z bytu a podobně ... já jsem taková, že si o tu pomoc neumím říct ... takže já se z té blbý situace musím dostat nějak sama ... jako na malýho jsem měla vždycky všechno, to jo ... ale měla jsem i měsíční rozpočet na jídlo necelý dva tisíce a podobně.“
(Ivana, 26 let, 1 dítě)

Kromě výše uvedené respondentky, která našla velkou finanční oporu ve své rodině, se potýkaly s nedostatkem peněz všechny matky-samoživitelky. Ženy, které dobrovolně opustily své partnery, jednaly z velké části právě takto, poněvadž jim jejich bývalí partneři neposkytovali žádnou finanční podporu. Z mateřského příspěvku nebyly schopné uživit sebe, dítě - a k tomu ještě partnera. Po svém odchodu se ani jedna nedočkala stanovených alimentů, kterými muži měli přispívat na výchovu dítěte. Pokud už obdržely od mužů nějakou částku, šlo pouze o výši symbolickou.

4.3.2 Psychika rodiče samoživitele

Matky-samoživitelky i otcové-samoživitelé se v jednom určité shodují – svou situaci popisují jako starost o všechno. Musí sami vychovávat děti, pečovat o ně a zabezpečit je finančně. Ženy, které mají již dospělé děti, vidí zpětně problém i v nedostatku času, který chtěly svým děckům dříve věnovat. Často se potýkaly s pocitem, že svým potomkům nejsou matkami, jakými by chtěly být. Jedna ze zmíněných žen žila po celou dobu svého samoživitelství bez partnera. Děti Evě hlídala její matka, která se z uvedeného důvodu k ní nastěhovala. Jediná možnost, jak být co nejdéle v zaměstnání a vydělat tak více peněz. Právě nedostatek financí působil matce-samoživitelce největší starost. Celkově

se ale matky-samoživitelky shodují, že samotná výchova dítěte jim přináší radost a elán do života. Díky svým potomkům hledí na své problémy přece jen trochu optimističtěji.

„No, co ti budu povídat ... to bylo všechno hrozně na palici. Musela jsem co nejméně pracovat, abych to s holkama utáhla. Snažila jsem se jim dát všechno, co jsem mohla ... no, ale sobě ... to jsem si snad patnáct let nekoupila ani nové ponožky.“ (Eva, 49 let, 2 děti)

Období, jež ženám přinášelo největší stres, představovala doba ještě předtím, než se staly samoživitelkami. Často zůstávaly samotné doma a veškeré problémy s rodinou musely řešit samy. Poté, co odešly od svých partnerů, jejich problémy se orientovaly převážně na výchovu a uživení dítěte. Simona, která byla vystavena obrovskému psychickému tlaku, ale i tělesnému napadení ze strany svého bývalého partnera, se s problémy potýkala ještě i po svém odchodu. Bývalý partner jí vyhrožoval. Nějaký čas se bála chodit ven z bytu, jelikož z dotyčné osoby měla strach. Slovní napadení bylo většinou orientované na její přátele a na potencionální snahu najít si jiného muže. Po delší době, kdy si Simona našla nového partnera a nyní s ním a se synem tvoří novou rodinu, její bývalý se svým psychickým nátlakem ustal.

Otcové-samoživitelé popisují svoji samoživitelskou roli takřka totožně a jejich výpovědi se shodují. Svou situaci všichni zvládají bez větších problémů. Pouze jeden respondent se na začátku samoživitelství musel starat o své dítě od jeho batolecích let. K dispozici byla babička děcka, která mohla v některých dnech vnouče pohlídat. Situaci uvedeného otce usnadňovala možnost pracovat z domova. Respondent vlastnil prosperující firmu, kterou mohl z velké části řídit pomocí telefonní a emailové komunikace. Rovněž ostatní měli situaci o něco jednodušší, jelikož jejich děti již chodily do školky nebo do školy. Otcové se tak mohli

věnovat v dopoledních hodinách svému zaměstnání stejně jako pan Josef.

„V tomhle směru je to ok...snažím se být se synem co nejvíc to jde. Chodíme na ryby, když mam čas a tak. Dopoledne, když je ve škole, tak to je jasný, já sem v práci...no a pak si ho vyzvednu v družině až odpoledne...takže mam na práci dost času“ (Josef, 40 let, 1 dítě)

Otcové-samoživitelé, kteří se stali vdovci, popisují období, kdy přišli o svou partnerku, jako nejvíce stresové. Nejenže se museli smířit s bolestivou ztrátou milované osoby, ale museli se začít sami starat o své dítě. Do doby, kdy tvořili kompletní rodinu, se většinou o domácnost a péči o dítě staraly z větší části jejich manželky. O to těžší otcům připadla náhlá změna života a životního stylu. Často prohlásili, že museli omezit přímý styk se svými přáteli, jelikož se museli více starat o domácnost a výchovu dítěte. Zpočátku jim chyběl častější přímý kontakt s lidmi, ale postupně přehodnotili své priority - a nyní celou věc jako problém nevidí.

4.3.3 Pomoc okolí

Rodiče-samoživitelé se dostali v mnoha případech do situace, kdy potřebovali pomoci. Jelikož je na ně často vyvíjen velký psychický tlak, vyhledávají kolem sebe lidi, kteří je podpoří. V obou případech se o své problémy dělili se svými rodiči a přáteli. Pomoc od takových lidí se může různit. Jisté je, že v mnoha situacích by se rodiče-samoživitelé bez podpory svých blízkých octli těsně na okraji psychické, ekonomické, společenské a celkově existenční propasti.

Matky-samoživitelky často uváděly finanční pomoc. Vždy šlo o pomoc ze strany rodičů matek-samoživitelek. Rodiče přispívali svým

dcerám např. na nájem a na platby za byt vůbec. Pomáhali jim zajistit hmotné potřeby, ošacení, kočárky, hračky pro děti. Matky, které se po odchodu od bývalých partnerů přestěhovaly zpět k rodičům, si považovaly střechy nad hlavou. Díky zabezpečenému bydlení ubyla, např. v případě Ivany a Jany, starost o platbu nájmu a odpadly i další finanční výdaje. Ani jeden z otců-samoživitelů takovou pomoc nepotřeboval. Všichni se shodli na faktu, že se vždy dokázali o své děti po finanční stránce dostatečně postarat. Bez ohledu na výše uvedený fakt jsou přesvědčeni, že by se v tomto směru mohli vždy na svou rodinu obrátit.

„Jak už jsem řekla, stalo se tak. V jednu chvíli jsem přišla o bydlení a musela jsem se během dopoledne vystěhovat z bytu ... 300 km od Plzně. Nebýt mámy ... skončila bych na ulici. Táta mi pak vypomohl finančně.“ (Jana, 23 let, 1 dítě)

Pomoc, které v době samoživitelství využili muži, nabyla jiného rázu. Nejčastěji muži hovořili o zkušenosti, že po rozvodu či po smrti bývalé manželky jim s péčí o dítě a domácnost vypomáhala rodina, hlavně vlastní matky. Jelikož uvedené povinnosti dosud pokládali spíše za ženskou práci, museli se naučit vše zvládat. Další pomoc, které ze strany svých rodin využili, představovalo hlídání dětí. Aby občas mohli zařídit potřebné věci mimo domov a mimo pracovní dobu, rodiče jim museli děcka pohlídat. Forma této pomoci byla poskytována a ve všech případech využívána rovněž u matek-samoživitelek.

Stejně jako rodiče sehráli významnou roli pomocníků matkám-samoživitelkám a otcům-samoživitelům jejich přátelé. Byli jim vždy oporou. Nejvýznamněji se podíleli na zlepšení psychického rozpoložení. Vždy je vyslechli, dali jim věcné rady a sdíleli s nimi jejich pocity. Dále jim – podobně jako rodiče – pomohli s hlídáním dítěte. V případě jednoho muže kamarádka vypomáhala i v domácnosti a při péči o dítě. Často díky

přátelům muži i ženy vydrželi velký psychický tlak, díky nim se dokázali odreagovat, dostat do společnosti a bavit se.

„Já mam právě dvě kámošky ... taky jsou to maminky a díky nim mi to vše přijde lehčí. My si radíme ... řešíme ty naše děti a chlapy a tak. Víš co ... máš někoho, s kým se můžeš o ty svoje pocity a problémy podělit ... pak je člověku hned líp.“ (Linda, 25 let, 1 dítě)

Zvláštní výjimku tvořila matka-samoživitelka, která byla nucena obrátit se s prosbou o pomoc takřka na neznámou ženu. Jelikož jí velmi záhy umřela matka a otce nechtěla stále zatěžovat svými problémy, vyřešila problém sladování rodinného a pracovního života následovně: Nastoupila do zaměstnání jako servírka v hospodě, to znamenalo časté pozdní návraty domů. Nějakou dobu hlídali střídavě jejího syna všichni přátelé. Po čase se k nim do bytu nastěhovala dívka, která se měla postarat o dítě v době, kdy se respondentka zdržovala v práci. Její funkce pečovatelky o dítě po krátkém čase skončila. Matka totiž zjistila, že ona pečovatelka je drogově závislá a peníze, které dostávala např. na jídlo pro celou domácnost, utrácela pro svoji potřebu. Nyní představuje největší oporu pro matku nový partner, díky kterému může dlít s dítětem doma a plně se mu věnovat.

5 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zaměřovala na matky-samoživitelky a otce-samoživitele. Hlavním cílem mého empirického kvalitativního výzkumu bylo srovnání života mužů a žen v pozici rodiče-samoživitele. Součástí tohoto srovnání byla analýza shodných a odlišných zkušeností mužů a žen v této pozici. Prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, který jsem provedla s osmi ženami a šesti muži, jsem se zaměřila na několik tématických okruhů. Nejprve mě zajímalo, jaký význam respondenti přikládají pojmu rodina. Poté jsem analyzovala jejich předešlé představy o rodině ve srovnání s osamělým rodičovstvím. Dále jsem se věnovala otázkám směřovaným na samoživitelství. Zajímala jsem se o příčiny, které způsobily, že se z dotazovaných rodičů stali samoživitelé, a o další faktory, které zde hrály důležitou roli. Součástí mého výzkumu byla analýza toho, zda volba zaujmout zmíněnou pozici vznikla dobrovolně či nikoli. V neposlední řadě jsem se zabývala tím, jak respondenti svou situaci zvládali nebo doposud zvládají po finanční a psychické stránce a zda jim někdo v průběhu samoživitelství poskytl pomoc, případně jakou.

V průběhu rozhovorů s matkami-samoživitelkami a otci-samoživiteli jsem se setkala jak se shodnými, tak s odlišnými zkušenostmi a názory ve výpovědích týkajících se rodiny. Pod tímto pojmem si všichni představují rodiče a děti. Do své rodiny pak tudíž bez výjimky zařazují své rodiče a děti, případně partnery. Někteří za členy považují i přátele nebo prarodiče. Pro všechny hraje v životě rodina velice významnou a důležitou roli. Všichni otcové-samoživitelé se shodli, že vzorem budoucí rodiny se jim stala forma rodiny, ve které sami vyrůstali. Původně chtěli vybudovat formu totožnou, jelikož taková jim umožnila prožít takřka bezchybné dětství a hezké dospívání. Rádi na ni vzpomínají. U žen příslušná odpověď nevyzněla tak jednoznačně. Dvě respondentky, dříve než dovršily osmnácti let, přišly o jednoho ze svých rodičů. Smrt blízkého

člověka v nich zanechala bolestné vzpomínky, které by nerady znovu zažily - a nepřejí je ani svým dětem.

Z rozhovorů vyplývá, že u většiny – kromě poloviny mužů a dvou žen – se volba samoživitelství zrodila dobrovolně. Výjimku tvořili vdovy a vdovci, kteří se octli v pozici samoživitele následkem partnerovy/-činy smrti. Matky-samoživitelky popisovaly svou „dobrovolnost“ jako důsledek neschopnosti bývalých partnerů, kteří se nedokázali postarat o rodinu ani po stránce emocionální, výchovné, ani finanční. Jedna z žen uvedla jako jeden z mnoha důvodů alkoholismus a agresivitu bývalého partnera, který ji poté psychicky vydíral. Matky-samoživitelky jako další příčiny svého odchodu udávaly drogovou závislost otce dítěte, věkovou bariéru mezi rodiči a další neshody. Ani jeden z bývalých partnerů dotyčných žen nebyl zaměstnán a o práci nejevil zájem. Oproti tomu druhá polovina výzkumného vzorku složeného z otců-samoživitelů uvedla jako příčinu samoživitelství rozvod. Pohnutky vedoucí k rozchodu se různily. V jednom případě rozhodla nevěra respondentovy manželky. Ten se snažil po nějakou dobu manželství stmelit, avšak v důsledku partnerčiny neochoty řešit rodinné problémy přistoupil na rozvod. U dalšího respondenta rozhodly rozdílné názory na společný život. V uvedeném případě chtěla partnerka žít v Rakousku. Manželka – dnes tedy již bývalá – si našla jiného muže a s ním se poté odstěhovala do ciziny.

Největší rozdíl mezi matkami-samoživitelkami a muži samoživiteli spatřuji v oblasti financí. Všichni dotazovaní muži zvládali nebo doposud zvládají svou finanční situaci bez jakýchkoliv problémů. Během samoživitelství ani jednomu bývalá partnerka penězi na chod neúplné rodiny nepřispívala. Stejně tak ani jeden muž nebyl nucen obrátit se na rodiny a přátele s prosbou o finanční pomoc. Všichni buď vlastní prosperující firmy, pracují ve vedoucích pozicích, či jednoduše označují své zaměstnání jako finančně vysoce ohodnocené. Všechny dotazované matky-samoživitelky se naopak nalézají v situaci, kdy jsou odkázané na

hmotnou pomoc ze strany své rodiny. Míra peněžních příspěvků se různí. Jedna matka obdržela od svých rodičů byt a oba na výživu vnoučete přispívají i nadále. Dalším ženám rodiny vypomáhají s nájmem za bydlení, s výdaji za stravu a s materiálním zajištěním dětí. Ani jedné z dotazovaných matek bývalý partner pravidelně finančně nepřispívá. Částky, které od nich výjimečně obdržely, lze označit jako zanedbatelné a nijak situaci nezlepšily. Ženy na mateřské dovolené výši příjmu klasifikují jako naprosto nedostačující a stát v tomto směru není schopný podpořit nejen matky-samoživitelky, nýbrž rovněž matky obecně.

Analýzou rozhovorů jsem zjistila, že názory rodičů-samoživitelů se shodují ve výpovědi, co vlastně být v uvedené pozici obnáší. Svou roli popisují jako starost naprosto o vše, co je spojeno s výchovou dítěte a s péčí o ně, včetně finančního zabezpečení potomka. Matky, které okolnosti nutí trávit více času v zaměstnání, aby rodina byla finančně zajištěna, vidí problém i v nedostatku času, který by svým dětem rády věnovaly. Muži, kteří se ovdověním stali samoživiteli, popisují jmenované období jako jedno z nejtěžších v životě. Do smrti partnerek starost o domácnost většinou spočívala na ženách, které i v čase své nemoci byly svým mužům v tomto směru alespoň dobrým rádcem. Všichni v souvislosti se samoživitelstvím čelili velkému psychickému tlaku. Smrt partnera, finanční krize, rozpad rodiny a další faktory pochopitelně negativně působí na psychiku rodičů-samoživitelů. Celkově se ale všichni shodují, že děti jsou jejich největší radostí a problémy s rodičovstvím spojené vytváří součást každého života.

V souvislosti těžké životní role rodiče-samoživitele jsem se v neposlední řadě zajímala o to, zda v období samoživitelství matkám a otcům někdo pomohl a jak. Pomoc poskytovaná ženám i mužům znamená mj. psychickou podporu ze strany rodiny a přátel. Vlastní rodiny představují pro všechny oporu, která s nimi sdílí starosti a pomáhá jim ulehčit řadu situací. Další forma pomoci se u žen a mužů lišila. Muži často

vyhledávají rady svých matek v oblasti péče o dítě a domácnost. Ženy jsou převážně odkázané na finanční podporu. Všem respondentům pomáhají vlastní rodiče a přátelé s hlídáním dětí. Pomoc naprosto výjimečná byla poskytnuta jedné z respondentek: na nějaký čas u sebe ubytovala ženu takřka neznámou, která měla vypomáhat s domácími pracemi a s péčí o syna v době, kdy matka dlela v zaměstnání. Přestože domácnost, složená ze dvou žen a dítěte, nějaký čas fungovala dobře, byla nucena matka svou spolubydlící vykázat z bytu. Kradla peníze určené na jídlo, finanční prostředky pak utrácela především za drogy. Domácnost a péči o dítě celkově samozřejmě zanedbávala.

Závěrem bych chtěla veškerou situaci rodičů-samoživitelů shrnout. Matky i otcové přijímají pozici rodiče-samoživitele jako hlavní roli svého života. Být rodičem pokládají za nejdůležitější osobní poslání – a všichni jsou přesvědčeni, že pro své děti udělají vždy vše, čeho bude třeba. Jejich zkušenosti a názory na pozici rodiče-samoživitele se v mnoha směrech shodují. Největší rozdíl mezi muži a ženami jsem shledala na poli finančního zabezpečení. Přestože se žádný z nich nenacházel nebo stále nenachází v jednoduché pozici a každý často v nejednom směru čelí velkému tlaku, všichni zůstávají optimističtí a označují své nynější životy jako spokojené. Do budoucna by společnost měla zajistit, aby rodiče, kteří se často pohybují na hraně životního minima, se jak ze strany státu, tak společnosti setkávali s větším pochopením a podporou. Dále jsem dospěla k názoru, že lidé by v průběhu svého vztahu měli více zvážit, zda stávající partner bude pro jejich společné dítě jednou také i vhodným rodičem. V případě, že by takovou jistotu postrádali, neměli by svá rozhodnutí unáhlit. Jsem přesvědčena, že se řada rodin rozpadá kvůli faktu, že partneři si pořídí svého potomka příliš brzy; zkrátka ve věku, kdy na uvedenou životní změnu nejsou zatím ještě dostatečně připravení.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Bartáková, Helena. 2006. Postavení žen na trhu práce v České republice a v dalších zemích Evropské unie. Pp. 203 – 229 in Tomáš Sirovátka et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: ALBERT.

Dudová, Radka, Hastrmanová, Šárka. 2007. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Dudová Radka. 2008. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Dudová, Radka. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. Sociologický časopis [on line]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2009, 45(4), s. 753-779. [cit. 20. 2. 2013]. Dostupné z: http://www.sreview.soc.cas.cz/uploads/7480a1aebc8987dbcf7ab33a059cc8b1f76ef896_dudova.pdf

Dudová, Radka a Marta Vohlídalová. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. Gender, rovné příležitosti, výzkum. 2005, roč. 6, č. 1, s. 1-3. Dostupné z (adresa platná k 10. 3. 2013): http://www.genderonline.cz/uploads/19e1c1e62eb03a1cdae73d9d7b574a41a0cc1054_rodina-a-rodicovstvi-v-individualizovane-spolecnosti.PDF

Dytrych, Zdeněk, Matějček, Zdeněk. 1992. Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči. Praha: H&H.

Ferrarová, Eva. 2007. *Příručka pro implementaci rovných příležitostí žen a mužů a principů gender mainstreamingu ve veřejné správě v České republice*. Praha: Gender Studies.

Hasmanová Marhánková, Jaroslava. Matky samoživitelky a jejich situace v České republice: „Sandwichová generace“ – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory). *Gender Studies*, o. p. s., 2011. Dostupné z (adresa platná k 18. 3. 2013):

http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Katrňák, Tomáš. Sociologické proměny podoby české rodiny. In: BOKOVÁ, Ludmila, Lucie Bukovská, Tomáš Katrňák, Václava Masáková, Jana Procházková a Kateřina Schmidová. *Rodiče, děti a jejich problémy*. Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 13-24. Dostupné z (adresa platná k 12. 2. 2013):

http://www.strojka.opava.cz/UserFiles/File/Rodice%20deti%20a%20jejich%20problemy_screen.pdf

Kovařík, Jiří, Šmolka, Petr. 1996. *Současná rodina: problémy – konstanty – proměny – naděje*. Praha: Asociace manželských a rodinných poradců ČR.

Librová, Hana. Individualizace v environmentální perspektivě: sociologické rámování mění pohled a plodí otázky. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010, roč. 46, č. 1, s. 125-152. Dostupné z (adresa platná k 23. 2. 2013):

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d5ffaea654d32cc40f303ed006d9f8aab9c7d244_LIBROVAsc2010-1.pdf

Lovasová, Lenka. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. Dostupné z (adresa platná k 20. 2. 2013): <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/rodinne%20vztahy.pdf>

Márová, Zdeňka, Matějček Zdeněk, Radvanová Senta. 1975. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Pedagogické nakladatelství.

Maříková, Hana (ed.), Vohladílková, Marta. 2007. Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Možný, Ivo. 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Možný, Ivo. 2011. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Satirová, Virginia. 1994. *Kniha o rodině*. Praha: Práh.

Schaefferová, Edith. 1995. *Co je rodina*. Praha: Návrat domů.

Singly, Francois de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.

Sobotková, Irena. 2007. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

Šťastná Anna. 2009. *Neúplné rodiny v České republice a vybraných evropských zemích*. Praha: VÚPSV.

Zeman, Kryštof. Mimomanželská plodnost v České republice – demografická analýza. In: Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav, 2006, s. 14-25. Sociologické studie = Sociological studies, SS 06:5. Dostupné z (adresa platná k 19. 3. 2013): http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/242_SS_06_05.pdf

Zhan, Min a Shanta Pandey. Economics Well-being of Single Mothers Work or Postsecondary Education?. In: *Journal of Sociology and Social Welfare* [online]. 2004 [cit. 10. 2. 2013]. Dostupné z: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jrlsasw31&div=36&id=&page=>

Internetové odkazy:

Český statistický úřad [online]. ČSÚ, 2013 [cit. 20.2.2013]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/>

7 RESUMÉ

The BA essay deals with a question of a difference between men and women breadwinners who are living and taking care about their children without a partner. On the basis of an empirical qualitative research I set to define differences in lives of members of these two groups. Mainly, I was interested in factors causing these people to live their lives in this specific way: whether it was a result of their own decision or some outer causes. Another crucial topic was a financial situation of respondents, whether female members of the group are experiencing significantly worse financial conditions than male members or not. Research data were collected in fourteen semi-structured interviews (with eight women and six men) and then analyzed.

Among most significant results my research achieved I would mention the following: except widows (both male and female), to live and take care about their children without a partner was a result of their own decision in case of all respondents. The dominant reason being inability of their partners to take care about their families either financially or emotionally. An financial aspect of their actual lifes brings the most visible difference between male and female memebtrs of the group. All fathers cope with their roles as breadwinners without any significant difficulty and without any help from their wider families. The only help they utilize concerns ubringing their children and houskeeping. On the other hands, all female respondents agree that they receive a financial aid from their wider families. Some of them are experinecing continuous financial problems when trying to assure their families a reasonable living standard. Overall, all respondents agree that they used a help from their wider families or friends at some point in their lives (when taking care about childern without a partner). Except one woman, all respondents assess their actual lives as satisfied.

8 PŘÍLOHY

8.1 Medailonky respondentů

Simona - 22 let, 1 dítě, svobodná

Simona odešla od svého partnera, který projevoval známky agrese a byl závislý na alkoholu.

Helena - 22 let, 1 dítě, svobodná

Helena se s partnerem rozešla kvůli ekonomicky nezvladatelné situaci a hádkám ještě před synovým narozením. Oba odešli žít nazpět ke svým rodičům. Krátce po narození syna se pár k sobě ale vrátil.

Linda - 25 let, 1 dítě, vdaná

Linda opustila svého partnera. Důvody jejího rozhodnutí tvořily mužova neschopnost zajistit rodinu po finanční i emocionální stránce a drogová závislost.

Marta - 25 let, 1 dítě, svobodná

Marta odešla od svého partnera, který byl dlouhodobě nezaměstnaný. Společně s partnerovou neschopností finančně přispívat do rodinného rozpočtu další důvod rozchodu představovaly věkový rozdíl a odlišné zájmy.

Ivana - 26 let, 1 dítě, svobodná

Ivana a její (dnes již bývalý) přítel delší dobu nežili jako partneři. Jako další důvod, který vedl k jejímu odchodu, vyvstal i přítelův omezený zájem o rodinu.

Jana - 25 let, 1 dítě, svobodná

Jana od svého partnera odešla kvůli častým hádkám. Bývalý partner byl nezaměstnaný - a Jana byla nucena žít rodinu sama.

Eva - 49 let, 2 děti, vdova

Evin manžel zemřel při dopravní nehodě. Největší oporu Evě vytvořila vlastní matka, která se k neúplné rodině poté nastěhovala.

Petra - 49 let, 2 děti, vdova

Rovněž Petřin manžel zemřel při dopravní nehodě. Petra se v pokročilém věku stala závislou na alkoholu - a nyní se ambulantně léčí s bipolární poruchou.

Ondřej - 37 let, 1 dítě, rozvedený

Ondřej se původně nechtěl rozvádět a toužil po zachování rodiny. Nakonec se pár na rozvodu shodl. Jako hlavním důvod se ukázala nevěra z manželčiny strany.

Jan - 34 let, 1 dítě, rozvedený

Manželský pár se rozvedl po vzájemné dohodě; důvod ztělesňoval manželčin nový partner z ciziny.

Petr - 48 let, 2 děti, rozvedený

Manželský pár se rozvedl po vzájemné dohodě. Petrova bývalá manželka chtěla žít v Rakousku - a Petr zůstal s dcerou v České republice.

Josef - 40 let, 1 dítě, vdovec

Josefova partnerka zemřela na rakovinu prsu. Svou situaci Josef nyní zvládá dobře a snaží se trávit se synem co nejvíce času.

Tomáš - 38 let, 1 dítě, vdovec

Tomášova partnerka zemřela následkem těžké nemoci. O onemocnění své partnerky se nechtěl detailněji bavit.

Karel - 35 let, 1 dítě, vdovec

Karlova partnerka zemřela následkem zranění způsobeného dopravní nehodou. Karel se doposud se smrtí své ženy úplně nevyrovnal.